

Zasady skutecznego prowadzenia przesłuchań na potrzeby postępowań przygotowawczych i gromadzenia informacji

Maj 2021 r.

Przy wsparciu

association pour la prévention de la torture
asociación para la prevención de la tortura
association for the prevention of torture

UiO : Norwegian Centre for Human Rights
University of Oslo

Zasady skutecznego prowadzenia przesłuchań na potrzeby postępowań przygotowawczych i gromadzenia informacji

Dokument został przyjęty w maju 2021 r. przez Komitet Sterujący Ekspertów przy wsparciu Inicjatywy przeciwko Torturom, Stowarzyszenia na rzecz Zapobiegania Torturom i Norweskiego Centrum Praw Człowieka, dostępny pod adresem www.interviewingprinciples.com.

Inicjatywa przeciwko Torturom (Anti-Torture Initiative (ATI)) została utworzona w 2012 r. jako główny projekt Centrum Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego w Szkole Prawniczej Amerykańskiego Uniwersytetu w Waszyngtonie. Inicjatywa ATI została stworzona w celu rozszerzenia zasięgu i spopularyzowania praktycznego wdrożenia efektów pracy byłego specjalnego sprawozdawcy ONZ ds. tortur Juana E. Mendeza. Celem inicjatywy jest zapobieganie torturom i innym formom złego traktowania na całym świecie dzięki promowaniu dostępu ofiar tortur do wymiaru sprawiedliwości i obowiązku rozliczenia sprawców tortur względem ofiar, kultywowaniu sposobu myślenia, który odrzuca tortury jako legalną praktykę, oraz wzmacnianiu instytucji, rzeczników i globalnych sieci, którzy dążą do wyeliminowania tortur. Dzięki zaangażowaniu w badania strategiczne, ukierunkowane działania rzecznicze, szkolenia w zakresie budowania zdolności i spory sądowe inicjatywa ATI wywarła znaczący wpływ na starania podejmowane na rzecz zwalczania tortur i innych form złego traktowania oraz zapobiegania im, co przyczyniło się do pogłębienia i rozszerzenia zakresu globalnego ruchu przeciwko torturom. www.wcl.american.edu/impact/initiatives-programs/center/

Stowarzyszenie na rzecz Zapobiegania Torturom (Association for the Prevention of Torture (APT)) jest międzynarodową organizacją pozarządową z siedzibą w Genewie, działającą na skalę globalną na rzecz zapobiegania torturom i innym formom złego traktowania. Organizacja APT została utworzona w 1977 r., a jej celem jest ograniczenie ryzyka tortur i złego traktowania dzięki propagowaniu i promowaniu praktycznych środków, takich jak monitorowanie miejsc zatrzymań, wdrażanie gwarancji i ochrona osób zatrzymanych, znajdujących się w sytuacjach podatności na zagrożenia. APT odegrało kluczową rolę w ustanowieniu międzynarodowych standardów i mechanizmów zapobiegania torturom, w tym Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur (OPCAT) i krajowych mechanizmów prewencji. Aby wdrożyć swoją wizję społeczeństw bez tortur, APT działa na poziomie regionalnym, krajowym i międzynarodowym, wspierając różnych partnerów, od organów władz i krajowych instytucji praw człowieka po organizacje społeczeństwa obywatelskiego. www.appt.ch

Norweskie Centrum Praw Człowieka (Norwegian Centre for Human Rights (NCHR)), utworzone w 1987 r., jest multidyscyplinarnym ośrodkiem na Uniwersytecie w Oslo. Działalność centrum koncentruje się na badaniach, nauczaniu i stosowanych programach międzynarodowych. Personel NCHR składa się z prawników, politologów, antropologów społecznych, geografów społecznych i filozofów. Centrum kładzie nacisk na połączenie edukacji badawczej z praktycznym zastosowaniem wiedzy. www.jus.uio.no

Materiały zawarte w niniejszej publikacji można cytować lub przedrukowywać bez ograniczeń pod warunkiem podania źródła: „Zasady skutecznego prowadzenia przesłuchań na potrzeby postępowań przygotowawczych i gromadzenia informacji, maj 2021 r. Pobrano ze strony: www.interviewingprinciples.com”.

Projekt układu i ilustracje: Magdalena Castría. 2021.

Przedmowa

Rozległych normatywnych ram prawnych, które zakazują tortur i innych form złego traktowania – bez względu na czas i miejsce, nawet w sytuacjach konfliktu zbrojnego lub niebezpieczeństwa publicznego – nie udało się jeszcze przełożyć na wyeliminowanie tortur i złego traktowania podczas przesłuchań przez funkcjonariuszy państwowych na całym świecie. W praktyce nie doszło również do skutecznego zastosowania gwarancji służących ochronie osób pozbawionych wolności. Jako specjalny sprawozdawca ONZ ds. tortur zaobserwowałem, że tortury i przymus najczęściej stosowane są podczas przesłuchiwanie podejrzanych lub w celu uzyskania zeznań lub oświadczeń przeciwko innym. Z tego powodu w 2016 r. przedłożyłem Zgromadzeniu Ogólnemu ONZ raport tematyczny, w którym wskazałem pewną sposobność i zaproponowałem kierunek dalszych działań¹.

W raporcie zwróciłem uwagę na dostępność dużej i stale rosnącej wiedzy naukowej potwierdzającej, że metody przeprowadzania przesłuchania, które są oparte na relacjach, a nie przymusie, są najbardziej skuteczne w gromadzeniu informacji. Jednocześnie wnikliwe badania empiryczne pokazują, że tortury i inne formy złego traktowania są nieskutecznymi metodami przesłuchań, które przynoszą efekt odwrotny do zamierzonego. W tym kontekście w raporcie wezwałem do opracowania zestawu międzynarodowych standardów dotyczących przesłuchań, które z natury obejmują stosowanie przez organy władz gwarancji prawnych i proceduralnych.

Niniejszy dokument stanowi rezultat tego postulatu. Zasady te zawierają kwintesencję doświadczeń z wielu krajów, w których organy ścigania i siły bezpieczeństwa stosują skuteczne metody przesłuchań, co prowadzi do lepszych wyników w uzyskiwaniu dokładnych i wiarygodnych informacji. Gromadzenie informacji w ten sposób przyczynia się również do zachowania uczciwości i profesjonalizmu przez osoby prowadzące przesłuchanie oraz zwiększenia zaufania obywateli do ich instytucji.

---

¹ A/71/298, Sprawozdanie specjalnego sprawozdawcy ds. tortur, 5 sierpnia 2016 r. *Zob. również A/HRC/RES/31/31, rezolucja Rady Praw Człowieka z dnia 24 marca 2016 r.*

Przedstawiając zasady zawarte w niniejszym dokumencie, potwierdzamy w istocie, że wynik przesłuchania jest powiązany z pełnym korzystaniem z praw przez osobę na każdym etapie kontaktu z organami władzy publicznej – niezależnie od tego, czy takie spotkania są określane jako rozmowy, przesłuchania czy wywiady. Zasady służą przedstawieniu alternatywy dla ryzyka wymuszonych zeznań i brutalnych tortur oraz stanowią przejaw zrozumienia, że taktyki te prowadzą do fałszywych zeznań, niesprawiedliwych procesów i podważają wymiar sprawiedliwości. Jak stwierdził Europejski Trybunał Praw Człowieka, żaden system prawny oparty na rządach prawa nie może zezwalać na dopuszczalność dowodów uzyskanych za pomocą tortur, ponieważ proces sądowy jest kamieniem węgielnym rządów prawa i jest bezpowrotnie niszczone przez stosowanie tortur².

Zasady te zostały opracowane przez ekspertów z dziedziny przesłuchań, egzekwowania prawa, postępowań przygotowawczych, bezpieczeństwa narodowego, wojskowości, wywiadu, psychologii, kryminologii i praw człowieka z całego świata. Procesem tym kierował Międzynarodowy Komitet Sterujący, składający się z 15 członków, który starał się zapewnić, aby prace były oparte na szerokiej bazie badań empirycznych, udokumentowanych dobrych praktykach, obowiązującym prawie międzynarodowym i etyce zawodowej. Ostateczny tekst powstał w wyniku czteroletnich analiz i badań prowadzonych w porozumieniu z Radą Doradczą złożoną z ponad 80 ekspertów z przeszło 40 krajów. Ponadto Komitet Sterujący skorzystał z bezpośrednich konsultacji z funkcjonariuszami organów ścigania i innymi zainteresowanymi stronami podczas spotkań w Brazylii, Tunezji i Tajlandii.

Nadszedł czas, aby te dobre praktyki zostały ujednoczone i rozpowszechnione wśród osób prowadzących postępowanie we wszystkich kulturach prawnych oraz wśród profesjonalistów, którzy przeprowadzają przesłuchania w wielu różnych uzasadnionych celach. Zasady te mogą być wskazówką dla społeczności międzynarodowej i przyczynią się do opracowania normatywnych ram skutecznego przesłuchań, które pozwolą uniknąć naruszeń praw człowieka, a mianowicie tortur i złego traktowania, a także sprawią, że

---

² Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPC), *Ćwik przeciwko Polsce*, nr 31454/10, wyrok z dnia 5 listopada 2020 r.

postępowanie przygotowawcze i zapobieganie przestępstwom będą
znacznie bardziej skuteczne i spójne.

[podpis nieczytelny]

Juan E. Méndez

Współprzewodniczący Komitetu Sterującego Ekspertów

Współtwórcy

Komitet Sterujący

(Działając w swoim indywidualnym charakterze)

Juan E. Méndez, współprzewodniczący (były specjalny sprawozdawca ONZ ds. tortur; dyrektor wydziału Inicjatywy przeciwko Torturom, Szkoła Prawnicza Amerykańskiego Uniwersytetu w Waszyngtonie)

Mark Thomson, współprzewodniczący (były sekretarz generalny Stowarzyszenia na rzecz Zapobiegania Torturom)

Ray Bull (profesor kryminalistyki Uniwersytetu w Derby; emerytowany profesor psychologii sądowej Uniwersytetu w Leicester)

Mark Fallon (były agent specjalny / urzędnik ds. zwalczania terroryzmu w Kryminalnym Biurze Śledczym Marynarki Wojennej, Departament Obrony, USA; współzałożyciel Project Aletheia, Szkoła Wyższa Prawa Karnego im. Johna Jaya)

Verónica Hinestroza Arenas (ekspert ds. prawa międzynarodowego praw człowieka; były starszy prawnik programowy w Instytucie Praw Człowieka Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawników w Ameryce Łacińskiej)

Zaza Namoradze (dyrektor Inicjatywy na rzecz Sprawiedliwego Społeczeństwa Otwartego, Biuro w Berlinie)

Gavin Oxburgh (profesor nauk policyjnych Uniwersytetu Nortumbrii, Wielka Brytania; były specjalny oddział dochodzeniowy Królewskich Sił Powietrznych)

Pau Perez Sales (dyrektor ds. klinicznych, Centro SiRa, Madryt; redaktor naczelny, Torture Journal)

Asbjørn Rachlew (nadinspektor norweskiej policji, Oslo; wizytujący badacz w Norweskim Centrum Praw Człowieka)

Therese Rytter (dyrektor prawny, DIGNITY; wiceprzewodnicząca europejskiego komitetu ds. zapobiegania torturom)

Mary Schollum (konsultant; były doradca policji nowozelandzkiej i brytyjskiej Kolegium Policyjnego)

Rebecca Shaeffer (dyrektor prawny, Fair Trials International, obszar Ameryk)

Ruth Ssekindi (dyrektor Ugandyjskiej Komisji Praw Człowieka)

Lilian M. Stein (profesor psychologii, Pontificia Universidade Católica do Rio Grande do Sul, Brazylia)

Sean Tait (dyrektor Afrykańskiego Forum Nadzoru Cywilnego nad Policją)

Koordinacja międzyinstytucjonalna

Przy wsparciu

association pour la prevention de la torture
asociacion para la prevencion de la tortura
stowarzyszenie na rzecz zapobiegania torturom

UiO : Norwegian Centre for Human Rights
University of Oslo

Grupy redakcyjne

(Działając w swoim indywidualnym charakterze)

Solomon Arase (prawnik i konsultant ds. bezpieczeństwa; były inspektor generalny policji w Nigerii)

Steven J. Barela (starszy pracownik naukowy Instytutu Studiów Globalnych, Uniwersytet Genewski)

Alexis Comninos (doradca prawny Stowarzyszenia na rzecz Zapobiegania Torturom)

Vanessa Drummond (zastępca dyrektora Inicjatywy przeciwko Torturom)

Louise Edwards (dyrektor ds. badań i programów Afrykańskiego Forum Nadzoru Cywilnego nad Policją)

Verónica Hinestroza Arenas

Jonathan Horowitz (były starszy specjalista ds. prawnych Inicjatywy na rzecz Sprawiedliwego Społeczeństwa Otwartego)

Susan Kemp (komisarz Szkockiej Komisji Praw Człowieka)

Gisle Kvanvig (szef sekretariatu UNPOL, Norweskie Centrum Praw Człowieka)

Anne Lardy (koordynator prawny Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża; były doradca prawny i ds. zatrzymań Stowarzyszenia na rzecz Zapobiegania Torturom)

Christian Meissner (profesor psychologii Uniwersytetu Stanu Iowa)

Andra Nicolescu (starszy doradca ds. prawnych i politycznych Stowarzyszenia na rzecz Zapobiegania Torturom)

Gavin Oxburgh

Alka Pradhan (doradca ds. praw człowieka w komisjach wojskowych ds. Zatoki Guantánamo; wykładowca prawa na Uniwersytecie Pensylwanii)

Asbjørn Rachlew

Therese Rytter

Mary Schollum

Ruth Ssekindi

Sean Tait

Wilder Tayler (szef krajowego mechanizmu prewencji, Urugwaj)

Grupa redakcyjna przewodniczących

Steven J. Barela, redaktor

Barbara Bernath (sekretarz generalny Stowarzyszenia na rzecz Zapobiegania Torturom)

Alexis Comninos

Vanessa Drummond

Andra Nicolescu

Rada Doradcza

(Działając w swoim indywidualnym charakterze; skład na dzień 27 sierpnia 2021 r.)

Uju Agomoh (dyrektor wykonawczy, Prisoners Rehabilitation and Welfare Action, Nigeria)

Laurence Alison (Katedra Psychologii Sądowej i Śledczej, Uniwersytet w Liverpoolu)

Rashid Almansoori (Wydział Kryminalistyki i Kryminologii, Policja w Dubaju, Zjednoczone Emiraty Arabskie; Centrum Wywiadu Sądowego, Uniwersytet w Portsmouth)

Paul Angaman (przewodniczący Międzynarodowej Federacji Akcji Chrześcijań na rzecz Zniesienia Tortur)

Igor Areh (profesor nadzwyczajny psychologii sądowej Wydziału Prawa Karnego i Bezpieczeństwa, Uniwersytet w Mariborze, Słowenia)

Romel Regalado Bagares (były dyrektor wykonawczy Centrum Prawa Międzynarodowego, Filipiny)

Steven J. Barela

Gary Barr (pełniący obowiązki dyrektora (emerytowany), program ICITAP, Departament Sprawiedliwości USA)

Rafael Barreto Souza (koordynator inicjatywy, Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju Brazylii i Krajowa Rada Sprawiedliwości; badacz, Universidade de Brasília – LabGEPEN/UnB)

Sarah Belal (dyrektor wykonawczy, Justice Project Pakistan)

Yuriy Belousov (szef departamentu ds. przeciwdziałania naruszeniom praw człowieka w sferze egzekwowania prawa i więziennictwa, Biuro Prokuratora Generalnego Ukrainy; były funkcjonariusz policji ukraińskiej; były szef krajowego mechanizmu prewencji Ukrainy)

Gregg Bloche (profesor prawa, polityki i etyki zdrowia (profesura im. Carmacka Waterhouse'a) Uniwersytetu w Georgetown)

Susan Brandon (była kierownik programu badawczego, High-Value Detainee Interrogation Group – HIG, USA.)

Ilze Brands Kehris (asystent sekretarza generalnego ONZ ds. praw człowieka, Nowy Jork)

Ed Cape (emerytowany profesor Uniwersytetu Zachodniej Anglii, Bristol)

Andrew Clapham (profesor, The Graduate Institute, Genewa)

Jamil Dakwar (dyrektor Programu na rzecz Praw Człowieka, Amerykańska Unia Wolności Obywatelskich)

Louis Dekmar (szef policji, wydział policji w LaGrange, USA; były przewodniczący IACP)

Catalina Devandas Aguilar (ambasador Kostaryki przy ONZ w Genewie, była specjalna sprawozdawczyni ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami)

Santanee Ditsayabut (biegły prokurator, dyrektor sekretariatu Instytutu Nitivajra, Biuro Prokuratora Generalnego, Tajlandia)

Graham Dossett (były nadinspektor policji w Wielkiej Brytanii; wizytujący pracownik naukowy Centrum Praw Człowieka Uniwersytetu Essex)

Fernanda Doz Costa (zastępca dyrektora Amnesty International Americas)

Alice Edwards (szefowa sekretariatu inicjatywy dotyczącej konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur)

Hatem Essaïem (komisarz Afrykańskiej Komisji Praw Człowieka i Ludów)

Malcolm Evans (były przewodniczący Podkomitetu ONZ ds. zapobiegania torturom)

Ivar A. Fahsing (nadinspektor detektyw i profesor nadzwyczajny, Norweska Wyższa Szkoła Policyjna)

Laurel E. Fletcher (wykładowca prawa w Szkole Prawa Uniwersytetu Kalifornijskiego, Berkeley)

Sabina Frederic (minister bezpieczeństwa Argentyny)

Johan Friestedt (były szef wydziału, sekretariat europejskiego komitetu ds. zapobiegania torturom)

Fiona Gabbert (profesor, Kolegium Goldsmiths, Uniwersytet Londyński)

Andrew Gilmour (były asystent sekretarza generalnego ONZ ds. praw człowieka; dyrektor wykonawczy Fundacji Berghofa)

Mykola Gnatovskyy (były przewodniczący europejskiego komitetu ds. zapobiegania torturom; profesor Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Tarasa Szewczenki)

Robert Goldman (przewodniczący Międzynarodowej Komisji Prawników)

Alistair Graham (starszy śledczy Międzynarodowego Trybunału Karnego)

Andy Griffiths (były nadinspektor policji w Wielkiej Brytanii; wizytujący pracownik naukowy Uniwersytetu w Portsmouth; stypendysta afiliowany Uniwersytetu w Nowym Jorku)

Gísli Guðjónsson (emerytowany profesor psychologii sądowej, Instytut Psychiatrii, Psychologii i Neuronauki,

Kolegium Królewskie w Londynie)

Jill Heine, redaktor wstępny (były doradca prawny Amnesty International)

Lisa Henry (sekretarz generalny Międzynarodowej Rady Rehabilitacji Ofiar Tortur)

Joel Hernandez (komisarz Międzyamerykańskiej Komisji Praw Człowieka)

Christof Heyns, który niestety zmarł 28 marca 2021 r. (były członek Komitetu Praw Człowieka ONZ; profesor Uniwersytetu w Pretorii)

Lorraine Hope (profesor Uniwersytetu w Portsmouth)

Ching-Yu Huang (wykładowca Uniwersytetu Keele)

Vincent Iacopino (były starszy doradca ds. medycznych, Lekarze na rzecz Praw Człowieka; wykładowca kontraktowy Szkoły Medycznej Uniwersytetu Minnesoty)

Marina Ilminska (starszy specjalista ds. polityki Inicjatywy na rzecz Sprawiedliwego Społeczeństwa Otwartego)

Suzanne Jabbour (przewodniczący Podkomitetu ONZ ds. Zapobiegania Torturom; dyrektor generalny Centrum Rehabilitacji Ofiar Tortur i Przemocy RESTART, Liban)

Taghreed Jaber (dyrektor regionalny na Bliski Wschód i Afrykę Północną organizacji Międzynarodowa Reforma Prawa Karnego – PRI)

Steven M. Kleinman (pułkownik, Siły Powietrzne Stanów Zjednoczonych, emerytowany oficer wywiadu, USA)

Cheng Lei (profesor Szkoły Prawa Uniwersytetu Renmin w Chinach)

Richard A. Leo (profesor Uniwersytetu w San Francisco)

Hugo Leonardo (prezes Instytutu Obrony Prawa do Obrony – IDDD, Brazylia)

Masha Lisitsyna (starszy zarządzający specjalista ds. prawnych Inicjatywy na rzecz Sprawiedliwego Społeczeństwa Otwartego)

Margarette May Macaulay (komisarz Międzyamerykańskiej Komisji Praw Człowieka; była sędzia Międzyamerykańskiego Trybunału Praw Człowieka)

Luciano Mariz Maia (zastępca prokuratora generalnego Prokuratury Federalnej, Brazylia)

David Marshall (wykładowca wizytujący Szkoły Prawa na Uniwersytecie w Yale; doradca ds. sprawiedliwości, organizacji Globalne Sprawy Kanady)

Robert McFadden (były agent specjalny w Kryminalnym Biurze Śledczym Marynarki Wojennej, USA)

Nils Melzer (specjalny sprawozdawca ONZ ds. tortur; przewodniczący ds. praw człowieka, Genewska Akademia

Rebecca Milne (profesor Uniwersytetu w Portsmouth)

Jens Modvig (dyrektor ds. medycznych organizacji DIGNITY; były przewodniczący Komitetu ONZ przeciwko Torturom)

Anabella Museri (Máster en Criminología, Universidad Nacional del Litoral, Santa Fe, Argentyna)

Makiko Naka (profesor psychologii Uniwersytetu Ritsumeikan; emerytowany profesor Uniwersytetu Hokkaido, Japonia)

Manfred Nowak (niezależny ekspert ONZ ds. dzieci pozbawionych wolności; były specjalny sprawozdawca ONZ ds. tortur)

Shane O'Mara (profesor eksperymentalnych badań mózgu, Szkoła Psychologii i Instytut Neuronauki, Kolegium Trójcy Świętej w Dublinie – Uniwersytet w Dublinie, Irlandia)

Gustavo Palmieri (dyrektor, Universidad Nacional de Lanus; członek krajowego mechanizmu prewencji Argentyny)

Jelena Pejic (starszy doradca prawny Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża)

Martine Powell (profesor Uniwersytetu Griffitha, Queensland; dyrektor założyciel Centrum Wywiadu Śledczego, Instytut Kryminologii Griffitha)

Devika Prasad (starszy konsultant, Projekt 39A, Narodowy Uniwersytet Prawa w Delhi i były szef Programu Reformy Policji w ramach Inicjatywy Praw Człowieka Wspólnoty Narodów)

Dinna Prapto Raharja (była przedstawicielka Komisji Międzyrządowej ASEAN ds. Praw Człowieka; profesor nadzwyczajny na Uniwersytecie Binus w zachodniej Dżakarcie)

Międzynarodowego Prawa Humanitarnego
i Praw Człowieka)

Seema Saifee (pracownik naukowy Szkoły Prawa Uniwersytetu Pensylwanii; były starszy prawnik ds. pracowniczych i dyrektor ds. klinicznych, Innocence Project)

Marta Santos Pais (były specjalny przedstawiciel Sekretarza Generalnego ONZ ds. zapobiegania przemocy wobec dzieci)

Margaret Satterthwaite (profesor, Centrum Praw Człowieka i Globalnej Sprawiedliwości, Szkoła Prawa Uniwersytetu Nowojorskiego)

Stephanie Selg (była doradczyni ds. zapobiegania torturom, OBWE, Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka)

Christophe Sellie (zastępca szefa policji ds. bezpieczeństwa, policja kantonu Vaud, Szwajcaria)

Mandira Sharma (założycielka Forum Rzecznictwa, Nepal; starszy międzynarodowy doradca prawny Międzynarodowej Komisji Prawników)

Michael Skerker (profesor Akademii Marynarki Wojennej Stanów Zjednoczonych)

Rupert Skilbeck (dyrektor organizacji REDRESS)

Kevin Smith (krajowy doradca ds. świadków wymagających szczególnego traktowania, Wsparcie dochodzeniowe w zakresie poważnych przestępstw, Krajowa Agencja ds. Przestępczości, UK)

Stavroula Soukara (profesor nadzwyczajny psychologii sądowej, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet w Nikozji, Cypr)

Gerald Staberock (sekretarz generalny Światowej Organizacji przeciwko Torturom – OMCT)

Michel St-Yves (psycholog sądowy, Sûreté du Québec, École Nationale de Police du Québec, Université de Montréal)

Natalia Taubina (dyrektor, Fundacja Public Verdict, Rosja)

Serra Tekin (wykładowca psychologii Uniwersytetu London South Bank)

Morris Tidball-Binz (wykładowca kontraktowy medycyny sądowej, Uniwersytet Monasha, Melbourne; specjalny sprawozdawca ONZ ds. pozasądowych, doraźnych i arbitralnych egzekucji)

Soledad Villagra de Biedermann (była członkini Grupy Roboczej ONZ ds. Arbitralnych Zatrzymań; profesor, Katolicki Uniwersytet w Asunción, Paragwaj)

Peter Vedel Kessing (członek Komitetu ONZ przeciwko Torturom; starszy badacz Duńskiego Instytutu Praw Człowieka)

Michael Zander (emerytowany profesor prawa, Londyńska Szkoła Ekonomii)

Spis treści

i	Przedmowa
iii	Współtwórcy
1	Wprowadzenie
6	Zasada 1 – Podstawy
6	Podstawy naukowe
10	Podstawy prawne
14	Podstawy etyki zawodowej
15	Zasada 2 – Praktyka
15	Kompleksowy proces
16	Dokładne i wiarygodne informacje
16	Gwarancje prawne
17	Przed przesłuchaniem – zapewnienie środowiska wolnego od przymusu
24	Podczas przesłuchania – nawiązywanie i utrzymywanie relacji
27	Zakończenie przesłuchania – ocena i analiza
28	Zasada 3 – Podatność na zagrożenia
28	Przesłuchanie jako sytuacja podatności na zagrożenia
28	Osoby znajdujące się w sytuacji zwiększonej podatności na zagrożenia
30	Ocena i opanowanie sytuacji zwiększonej podatności na zagrożenia
32	Zasada 4 – Szkolenia
32	Szkolenia specjalistyczne
34	Ustawiczne doskonalenie zawodowe
35	Zasada 5 – Odpowiedzialność
35	Procedury instytucjonalne i przegląd
36	Skuteczne prowadzenie rejestrów
36	Zapobieganie i raportowanie
37	Nadzór zewnętrzny i niezależne monitorowanie
38	Skargi i postępowania przygotowawcze
39	Zadośćuczynienie i odszkodowanie
40	Zasada 6 – Wdrażanie
40	Krajowe ramy prawne
41	Kultura instytucjonalna i zdolności instytucjonalne
42	Organy sądowe
42	Rozpowszechnianie

Wprowadzenie

1. Funkcjonariusze organów ścigania i innych organów prowadzących postępowania przygotowawcze – w tym służb wywiadowczych i wojskowych – odgrywają istotną rolę w służbie społecznościom i utrzymaniu bezpieczeństwa publicznego dzięki wykrywaniu, zapobieganiu i zwalczaniu przestępczości, a także gwarantowaniu praw człowieka. Prowadzenie przesłuchań i wywiadów leży u podstaw każdego postępowania przygotowawczego i procesu gromadzenia danych wywiadowczych przeprowadzanego przez takie organy.
2. Dla celów niniejszego dokumentu przesłuchanie definiuje się jako ustrukturyzowaną rozmowę, podczas której jedna osoba („osoba prowadząca przesłuchanie”) stara się zebrać informacje od drugiej osoby („osoba przesłuchiwana”) w ramach czynności postępowania przygotowawczego lub czynności wywiadowczych. Celem przesłuchania jest uzyskanie dokładnych i wiarygodnych informacji przy jednoczesnym poszanowaniu praw człowieka; chodzi o uzyskanie faktów, a nie przyznania się do winy.

Cele i intencja: dlaczego zasady są potrzebne?

3. Na całym świecie fałszywe zeznania i brak wiarygodności nieprawdziwych informacji, które uzyskano w wyniku praktyk stanowiących nadużycie, doprowadziły do błędnego podejmowania decyzji, niesłusznym wyroków skazujących i rażących pomyłek sądowych. Ze względu na powszechne błędne przekonanie, że „tortury działają”, przesłuchania, w szczególności podejrzanych, są nieodłącznie związane z ryzykiem zastraszania, przymusu i złego traktowania³. Stosowanie takich praktyk podczas przesłuchań jest nie tylko nieskuteczne, lecz także przynosi efekt przeciwny do zamierzonego, co może mieć katastrofalne skutki dla ofiar, sprawców, instytucji i ogółu społeczeństwa. Praktyki, które stanowią tortury, okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie (inne formy złego traktowania), są całkowicie zabronione przez prawo międzynarodowe.
4. Należy odejść od oskarżycielskich, przymusowych, manipulacyjnych i opartych na zeznaniach praktyk na rzecz przesłuchań opartych na relacjach. Obejmuje to stosowanie gwarancji prawnych i proceduralnych w całym procesie przesłuchania, co zmniejsza ryzyko złego traktowania, przyczynia się do uzyskania bardziej wiarygodnych informacji i pomaga zapewnić zgodny z prawem wynik czynności postępowania przygotowawczego lub czynności wywiadowczych.
5. Zasady skutecznego prowadzenia przesłuchań na potrzeby postępowań przygotowawczych i gromadzenia informacji oparto zarówno na prawie, jak i wynikach solidnych i coraz bardziej intensywnych badań naukowych nad metodami przesłuchiwania, które pozwalają uzyskać największą skuteczność w wydobywaniu dokładnych i wiarygodnych informacji od osoby przesłuchiwanej. Zasady będą:

---

³ A/71/298, Sprawozdanie specjalnego sprawozdawcy ds. tortur, 5 sierpnia 2016 r., pkt 8.

- a. pomagać organom władzy w poprawie skuteczności, uczciwości i wyników postępowań przygotowawczych i procesów gromadzenia danych wywiadowczych przy jednoczesnej ochronie przyrodzonej godności i praw człowieka wszystkich przesłuchiwanym osobom; służyć kierowaniu rozwojem polityki i promowaniu kompleksowego wdrażania etycznych i skutecznych ram przesłuchań w odpowiednich agencjach;
  - b. pomagać organom władzy i agencjom w przeprowadzaniu całościowych reform na poziomie instytucjonalnym, a także w udoskonalaniu sposobów podejścia do przesłuchań i ich przeprowadzania, w tym w odniesieniu do planowania, szkoleń, zasobów i oceny;
  - c. dostarczać informacji służących opracowywaniu programów szkoleniowych, podręczników i innych materiałów edukacyjnych i instruktażowych;
  - d. umożliwiać organom ścigania i innym funkcjonariuszom zmianę sposobu myślenia i kultury instytucjonalnej, mianowicie odejście od praktyk opartych na przyznaniu się do winy na rzecz przesłuchań opartych na relacjach.
6. Zasady promują podejście, które pomaga zapewnić, aby domniemanie niewinności było respektowane i stosowane, by wyroki skazujące przeciwko winnym osobom były wydawane, a osoby niesłusznie oskarżone były uniewinniane. Podejście to pozwala zagwarantować ofiarom i całemu społeczeństwu, że sprawiedliwości stanie się zadość.
7. Zasady umożliwiają realizację celów zrównoważonego rozwoju ONZ, ponieważ przyczyniają się do rozwoju sprawiedliwych, bezpiecznych i inkluzywnych społeczeństw z silnymi instytucjami w następujący sposób:

Przeprowadzanie wywiadów

Uzyskiwanie dokładniejszych i wiarygodniejszych informacji podczas przesłuchań.

Usprawnienie możliwości wydajności i profesjonalizmu osób prowadzących przesłuchania.

Wyeliminowanie polegania na niezgodnych z prawem, nieskutecznych i przynoszących efekt

Systemy wymiaru sprawiedliwości

Pogłębianie zaufania społecznego do instytucji wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych i promowanie współpracy z takimi instytucjami.

Stanie na straży praworządności.

Wykluczenie dowodów pochodzących z tortur i fałszywych zeznań.

Zmniejszenie liczby nierzetelnych informacji, przypadków niesłusznych

Prawa człowieka

Zapewnienie, że żadna osoba nie jest poddawana przymusowi, torturom lub innym formom złego traktowania.

Ochrona integralności cielesnej i psychicznej wszystkich osób kontaktujących się z organami władzy publicznej.

Poprawa poszanowania praw osób znajdujących się w sytuacji zwiększonej

---

przeciwny do zamierzonego technikach przesłuchań.

Opracowanie skutecznych, przystępnych cenowo i dostępnych metod i praktyk przy minimalnych zasobach.

Zapewnienie skuteczniejszych operacji gromadzenia informacji.

---

skazań lub uniewinnień oraz omyłek sądowych.

Ochrona integralności procesów sądowych i skutecznego sprawowania wymiaru sprawiedliwości.

---

podatności na zagrożenia.

Zwiększenie stosowania zabezpieczeń i gwarancji sprawiedliwości proceduralnej wobec wszystkich przesłuchiwanym osób.

Ograniczenie czynników zachęcających pracowników wymiaru sprawiedliwości do stosowania taktyk przymusu.

Zakres: do jakich sytuacji mają zastosowanie te zasady?

8. Zasady mają zastosowanie do wszystkich przesłuchań prowadzonych przez funkcjonariuszy gromadzących informacje, takich jak policja, wywiad, wojsko, organy administracyjne lub inne osoby działające w charakterze urzędowym. Obejmuje to różne formy przesłuchań przez personel wywiadowczy, w tym strategiczne i taktyczne wywiady oraz przesłuchania prowadzone przez organy wojskowe i wywiadowcze.
9. Podejście przedstawione w zasadach jest odpowiednie zarówno dla prostych, jak i złożonych przesłuchań i może być łatwo zastosowane do powtórnych przesłuchań.
10. Najczęstszym scenariuszem, do którego odnoszą się zasady, są przesłuchania podejrzanych w ramach postępowań przygotowawczych w sprawach karnych. Zasady te mają jednak również zastosowanie do przesłuchań świadków, ofiar lub innych osób będących przedmiotem zainteresowania (bez względu na ich status), które to przesłuchania mogą mieć co najmniej taką samą wartość dla postępowania przygotowawczego, jak przesłuchanie podejrzanego. Ten sam zakres profesjonalnych umiejętności i technik jest wymagany do przeprowadzania przesłuchań ze wszystkimi osobami przesłuchiwanymi.
11. Zasady obejmują okres od pierwszego kontaktu organów władz publicznych z potencjalnym przesłuchiwanym do zakończenia wszystkich przesłuchań; jednocześnie skuteczne wdrażanie odpowiednich gwarancji trwa co najmniej do zakończenia wszystkich powiązanych postępowań sądowych.
12. Status prawny i obowiązki osoby przesłuchiwanej oraz gwarancje związane z jej przesłuchaniem mogą się różnić w zależności od tego, czy osoba przesłuchiwana jest sklasyfikowana jako podejrzany lub oskarżony w sprawie karnej, czy też jako ofiara, świadek lub inna osoba będąca przedmiotem zainteresowania, na przykład w kontekście wojskowym lub wywiadowczym. W zasadach wskazano pewne różnice w charakterze lub możliwości zastosowania takich gwarancji lub wszelkie inne względy istotne dla jednej konkretnej kategorii osób przesłuchiwanym.
13. W sytuacjach konfliktu zbrojnego, gdy osoby przesłuchiwane są w celach innych niż związane z wymiarem sprawiedliwości w sprawach karnych (np. w sytuacjach taktycznych lub strategicznych przez oficerów wojskowych i funkcjonariuszy wywiadowczych), zastosowanie niektórych gwarancji prawnych może się różnić, zgodnie z odpowiednimi przepisami międzynarodowego prawa humanitarnego, prawa praw człowieka i prawa krajowego. Niemniej podczas przeprowadzania przesłuchań należy zawsze kierować się niniejszymi zasadami.
14. Zasady zostały opracowane z uwzględnieniem faktu, że każde państwo oraz każda jurysdykcja i organizacja są różne i obowiązują w nich zróżnicowane przepisy, polityki i procedury. W odniesieniu do podejrzanych, ofiar, świadków i innych osób będących przedmiotem zainteresowania mogą być odpowiednie odmienne strategie i taktyki, które mogą się nieco różnić w zależności od charakteru i kontekstu przesłuchania. Z tego powodu zasady określają ogólne podejście do przeprowadzania skutecznych przesłuchań i nie służą propagowaniu żadnego konkretnego modelu. Zasady mają jednak

zastosowanie do każdego przesłuchania, niezależnie od różnic dotyczących jego otoczenia, rodzaju czy celu, i opierają się na podstawach naukowych, prawnych i etycznych, które obowiązują w każdym otoczeniu.

Adresaci: do kogo skierowane są zasady?

15. Zasady skierowane są przede wszystkim do decydentów i organów odpowiedzialnych za opracowywanie, przyjmowanie i wdrażanie polityki w zakresie przesłuchań i powiązanych procesów wymiaru sprawiedliwości. Ich adresaci to m.in. władze wykonawcze, ustawodawcy, dyrektorzy organów ścigania, akademie szkoleniowe, komisje dyscyplinarne lub wszelkie inne organy zaangażowane w opracowywanie i wdrażanie przepisów, polityk, ram lub praktyk związanych z przesłuchiwaniami osób.
16. Zasady są również istotne dla osób prowadzących przesłuchania i organów zaangażowanych w prowadzenie przesłuchań, w tym organów ścigania, prokuratorów lub agencji wywiadowczych, niezależnie od ich statusu w danej jurysdykcji⁴.
17. Inne organy mające kontakt z osobami w trakcie procesu przesłuchania, na przykład prawnicy praktycy, w tym sędziowie, prokuratorzy i obrońcy, również uznają niniejsze zasady za mające zastosowanie. Ponadto są one przydatne dla organów nadzoru, członków społeczeństwa obywatelskiego, obrońców praw człowieka i innych osób badających sytuacje, o których mowa w niniejszym dokumencie.
18. Państwa powinny poczynić wszelkie odpowiednie kroki, aby włączyć niniejsze zasady do prawa krajowego, regulacji, technik szkoleniowych, procedur i praktyk. Ich stosowanie przez organy ścigania, prawników praktyków i inne właściwe organy powinno być propagowane nie tylko po to, aby zapewnić jak największą ochronę wszystkim przesłuchiwanym osobom, lecz także by uzyskać jak najdokładniejsze i najbardziej wiarygodne informacje podczas przesłuchania.
19. Państwa-strony odpowiednich traktatów międzynarodowych mogą mieć szczególne zobowiązania, które wykraczają poza wytyczne określone w niniejszych zasadach. Podobnie – wszystkie państwa są związane normami międzynarodowego prawa zwyczajowego, jak również normami imperatywnymi prawa międzynarodowego. Żadnego z postanowień zasad nie należy interpretować w ten sposób, że zwalnia jakiegokolwiek państwo od pełnego przestrzegania swoich zobowiązań wynikających z obowiązującego prawa międzynarodowego bądź uchyla obowiązek pełnego przestrzegania takich zobowiązań przez jakiegokolwiek państwo.

---

⁴ Obejmuje to jurysdykcje, które używają różnej terminologii do opisanego neutralnego procesu przesłuchiwania podczas postępowań przygotowawczych lub gromadzenia danych wywiadowczych. Jest to zatem istotne dla tych specjalistów, którzy do gromadzenia dokładnych i wiarygodnych informacji wykorzystują „przesłuchanie” jako metodę niestosującą środków przymusu. *Zob. A/71/298, przypis 1 (przypis 3).*

Zasady skutecznego prowadzenia przesłuchań na potrzeby postępowań przygotowawczych i gromadzenia informacji

Zasada 1 – Podstawy

Skuteczne prowadzenie przesłuchania opiera się na nauce, prawie i etyce.

Zasada 2 – Praktyka

Skuteczne prowadzenie przesłuchania to kompleksowy proces gromadzenia dokładnych i wiarygodnych informacji przy jednoczesnym wdrażaniu powiązanych gwarancji prawnych.

Zasada 3 – Podatność na zagrożenia

Skuteczne prowadzenie przesłuchania wymaga zidentyfikowania i zaspokojenia potrzeb osób przesłuchiwanym znajdujących się w sytuacjach podatności na zagrożenia.

Zasada 4 – Szkolenia

Skuteczne prowadzenie przesłuchania to profesjonalne przedsięwzięcie, które wymaga specjalistycznego szkolenia.

Zasada 5 – Odpowiedzialność

Skuteczne prowadzenie przesłuchania wymaga przejrzystych i odpowiedzialnych instytucji.

Zasada 6 – Wdrażanie

Wdrożenie skutecznego prowadzenia przesłuchania wymaga solidnych środków krajowych.

Zasada 1 ►

Podstawy

Skuteczne prowadzenie przesłuchania opiera się na nauce, prawie i etyce.

20. Podstawę skutecznego prowadzenia przesłuchania stanowią wyniki empirycznych badań naukowych, międzynarodowe standardy prawne i oparte na wartościach obowiązki zawodowe. Po wdrożeniu w praktyce te podstawowe elementy umożliwiają prowadzącym przesłuchanie osobom gromadzenie dokładnych i wiarygodnych informacji przy jednoczesnym faktycznym poszanowaniu praw człowieka.

Podstawy naukowe

Badania nad nieskutecznymi praktykami

21. Najnowsze badania przeprowadzone przez specjalistów i praktyków z szerokiego zakresu dyscyplin – w tym psychologii, kryminologii, socjologii, neuronauki i medycyny – dostarczają znaczących dowodów na to, że stosowanie przymusu może zarówno początkowo zwiększyć opór ze strony osoby przesłuchiwanej, jak i, jeśli jest stale stosowane, doprowadzić do przekazania fałszywych informacji lub fałszywych zeznań⁵. Oceny historyczne i studia przypadków wykazały, że stosowanie przymusu może przynieść skutek odwrotny od zamierzonego, ponieważ utrudnia gromadzenie informacji faktycznych. Co więcej, badania z dziedziny neuronauki wykazały, że techniki przymusu zakłócają i mogą uszkadzać zdolność mózgu do przywoływania wspomnień⁶.

⁵ G.H. Gudjonsson, *The Psychology of False Confessions: Forty Years of Science and Practice* (Hoboken, NJ, John Wiley & Sons, 2018); A. Vrij, C.A. Meissner, S.M. Kassin, A. Morgan III, R.P. Fisher i S.M. Kleinman, „Psychological perspectives on interrogation”, *Perspectives on Psychological Science*, t. 12, nr 6 (wrzesień 2017); S. O’Mara, *Why Torture Doesn’t Work: The Neuroscience of Interrogation* (Cambridge, Harvard University Press, 2015); S.M. Kassin, S.A. Drizin, T. Grisso, G.H. Gudjonsson, R.A. Leo i A.D. Redlich, „Police-induced confessions: risk factors and recommendations” *Law & Human Behavior*, t. 34, nr 1 (luty 2010).

⁶ *Zob. np.* O’Mara, *Why Torture Doesn’t Work* (przypis 5); C.A. Morgan III, S. Southwick, G. Steffian, G.A. Hazlett i E.F. Loftus, „Misinformation can influence memory for recently experienced, highly stressful events”, *International Journal of Law and Psychiatry*,

22. Badania wykazały, że – uzyskane w wyniku praktyk stanowiących nadużycie – nierzetelne informacje i fałszywe zeznania są częstą i przewidywalną konsekwencją stosowania złych technik przesłuchań⁷. Doprowadziły one do niesłusznych wyroków skazujących i błędnych danych wywiadowczych na całym świecie, podważając tym samym cele i skuteczność egzekwowania prawa i gromadzenia danych wywiadowczych⁸.
23. Dowody naukowe pokazują, że stosowanie metod przesłuchania z użyciem przymusu z większym prawdopodobieństwem zmniejsza skłonność osoby przesłuchiwanej do współpracy podczas przesłuchania i spowoduje opór z jej strony, nawet jeśli w przypadku niezastosowania takich metod zdecydowałaby się udzielić odpowiedzi na pytania⁹. W przypadkach, w których przesłuchiwane osoby narażone na złe traktowanie stosują się do żądań osoby prowadzącej przesłuchanie, dostarczone informacje są wątpliwej wiarygodności, ponieważ fałszywe lub wprowadzające w błąd informacje są często dostarczane w celu uspokojenia osoby prowadzącej przesłuchanie i uniknięcia lub powstrzymania groźby znęcania się¹⁰.
24. Wykazano, że metody przesłuchań oparte na przymusie psychologicznym, takie jak manipulowanie postrzeganiem przez przesłuchiwanego jego winy (np. poprzez przedstawianie fałszywych dowodów) lub jego postrzeganiem konsekwencji związanych z przyznaniem się do winy (np. bagatelizowanie lub wyolbrzymianie konsekwencji związanych ze skazaniem za zarzucane przestępstwo, sugerowanie pobłażliwości lub oferowanie moralnych usprawiedliwień), prowadzą do uzyskania nieprawdziwych informacji i zwiększają odsetek fałszywych zeznań¹¹. Groźba lub wyrządzenie fizycznej krzywdy osobie przesłuchiwanej wywołuje stany wzmożonego stresu, które upośledzają przywoływanie wspomnień, a także prowadzą do ograniczenia zdolności przywoływania dokładnych lub wiarygodnych informacji¹².

---

t. 36, nr 1 (styczeń/luty 2013); K. Young, W. Drevets, J. Schulkin, K. Erickson „Dose-dependent effects of hydrocortisone infusion on autobiographical memory recall”, *Behavioural Neuroscience*, t. 125, nr 5 (październik 2011).

⁷ Zob. S.A. Drizin i R.A. Leo, „The problem of false confessions in the post-DNA world”, *North Carolina Law Review*, t. 82 (2004); A.D. Redlich i C.A. Meissner, „Techniques and controversies in the interrogation of suspects” [w:] *Psychological Science in the Courtroom*, J.L. Skeem, K.S. Douglas i S.O. Lilienfeld, red. (New York, NY, Guilford Press, 2009). Zob. także J.W. Schiemann, *Does Torture Work?* (Oxford, Oxford University Press, 2016).

⁸ Zob. np. D. Starr, „The confession”, *Science*, (2019); B.L. Cutler, K.A. Findley i T.E. Moore, „Interrogations and false confessions: a psychological perspective” *Canadian Criminal Law Review*, t. 18, nr 2 (czerwiec 2014); G. Lassiter i C.A. Meissner, red., *Police Interrogations and False Confessions: Current Research, Practice, and Policy Recommendations* (Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne, Washington DC, 2010).

⁹ Vrij i in. „Psychological perspectives on interrogation” (przypis 5); S.C. Houck i L.G. Conway, „Ethically investigating torture efficacy: a new methodology to test the influence of physical pain on decision-making processes in experimental interrogation scenarios”, *Journal of Applied Security Research*, t. 10, nr 4 (2015); M.A. Costanzo i E. Gerrity, „The effects and effectiveness of using torture as an interrogation device: using research to inform the policy debate”, *Social Issues and Policy Review*, t. 3, nr 1 (grudzień 2009).

¹⁰ A.D. Biderman, „Social-psychological needs and »involuntary« behaviour as illustrated by compliance in interrogation”, *Sociometry*, t. 23, nr 2 (czerwiec 1960); D. Rejali, *Torture and Democracy* (Princeton, NJ, Princeton University Press, 2007); A. McCoy, *A Question of Torture: CIA Interrogation from the Cold War to the War on Terror* (New York, Metropolitan Books, 2007).

¹¹ C.A. Meissner, A.D. Redlich, S.W. Michael, J.R. Evans, C.R. Camilletti, S. Bhatt i S. Brandon, „Accusatorial and information-gathering interrogation methods and their effects on true and false confessions: a meta-analytic review”, *Journal of Experimental Criminology*, t. 10, nr 4 (2014); Kassin i in. „Police-induced confessions” (przypis 5).

¹² R.S. Stawski, M.J. Sliwinski i J.M. Smyth, „The effects of an acute psychosocial stressor on episodic memory”, *European Journal of Cognitive Psychology*, t. 21, nr 6 (2009).

25. Wykazano, że pytania naprowadzające lub sugerujące zaburzają pamięć osoby przesłuchiwanej i zniekształcają przekazywane przez nią informacje¹³. W przypadku podejrzanych takie sugestywne i manipulacyjne metody zmniejszają wiarygodność informacji, jednocześnie zwiększając prawdopodobieństwo fałszywych zeznań i niesłusznych wyroków skazujących¹⁴.
26. W sytuacji gdy osoby prowadzące przesłuchanie podchodzą do niego z zamiarem uzyskania od osoby przesłuchiwanej przyznania się do winy, są bardziej podatne na wpływ „efektu potwierdzenia” i starają się interpretować informacje potwierdzające ich przekonanie o winie. Może to również nieumyślnie zakłócić interpretację dowodów rzeczowych lub analizę innych danych przez osoby prowadzące przesłuchanie. W praktyce oznacza to, że osoby te są bardziej skłonne do stosowania podczas przesłuchania pytań naprowadzających lub sugerujących, a także taktyk przymusu, manipulacji i wywierania presji, aby potwierdzić swoje hipotezy lub istniejące wcześniej przekonania o udziale lub winie osoby przesłuchiwanej¹⁵. Udowodniono, że takie przedwczesne przewidywanie winy prowadzi do niesłusznych wyroków skazujących, błędnych decyzji i bezkarności osób faktycznie winnych¹⁶.
27. Niektóre osoby są szczególnie podatne na pytania naprowadzające. Osobiste cechy osoby przesłuchiwanej, takie jak wiek czy niepełnosprawność psychospołeczna lub intelektualna, mogą zwiększać ryzyko niewiarygodnych informacji lub fałszywych zeznań, ponieważ cechy te sprawiają, że takie osoby są bardziej podatne na sugestie, presję, podstęp i oszustwo¹⁷. Archiwalne analizy fałszywych zeznań wielokrotnie wykazywały, że nieletni oraz przesłuchiwane osoby z niepełnosprawnością psychospołeczną lub intelektualną często udzielają fałszywych zeznań¹⁸.
28. Często błędnie twierdzi się, że możliwe jest dokładne wykrycie, kiedy ktoś kłamie, na podstawie zachowań niewerbalnych¹⁹. Niektórzy utrzymują, że szkolenie pozwala osobom prowadzącym przesłuchanie rozróżnić, czy osoby przesłuchiwane są prawdopodobne, czy nie, na podstawie ich reakcji emocjonalnych, mowy ciała lub reakcji fizjologicznych. Nie są to wiarygodne wskaźniki świadczące o oszustwie²⁰. Ponadto liczne

¹³ E.F. Loftus, „Intelligence gathering post-9/11”, *American Psychologist*, t. 66, nr 6 (2011).

¹⁴ B.L. Garrett, „Contaminated confessions revisited”, *Virginia Law Review*, t. 101, nr 2. (kwiecień 2015); R.A. Leo, „Why interrogation contamination occurs”, *Ohio State Journal of Criminal Law*, t. 11, nr 1 (2013).

¹⁵ C.A. Meissner i S.M. Kassin, „»You’re guilty, so just confess!«: cognitive and behavioural confirmation biases in the interrogation room” in *Interrogations, Confessions, and Entrapment*, G.D. Lassiter, red. (Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2004).

¹⁶ F.M. Narchet, C.A. Meissner i M.B. Russano, „Modelling the influence of investigator bias on the elicitation of true and false confessions”, *Law & Human Behavior*, t. 35, nr 6 (grudzień 2011); A.A.S. Zuckerman, „Miscarriage of justice – a root treatment” *Criminal Law Review*, 323 (maj 1992); K.A. Findley, M.S. Scott, „The multiple dimensions of tunnel vision in criminal cases”, *Wisconsin Law Review*, t. 2 (czerwiec 2006).

¹⁷ A. Vrij, *Detecting Lies and Deceit: Pitfalls and Opportunities*, 2. wyd. (West Sussex, England, John Wiley & Sons, 2011); Vrij i in. „Psychological perspectives on interrogation” (przypis 5); Gudjonsson, *The Psychology of False Confessions* (przypis 5).

¹⁸ Drizin i Leo, „The problem of false confessions” (przypis 7). S.R. Gross, K. Jacoby, D.J. Matheson, N. Montgomery i S. Patil, „Exonerations in the United States 1989 through 2003”, *Journal of Criminal Law & Criminology*, t. 95, nr 2 (2005).

¹⁹ *Zob. np.* F. Inbau, J. Reid, J. Buckley i B. Jayne, *Criminal Interrogation and Confessions*, 5. wyd. (Burlington, Mass., Jones & Bartlett Publishers, 2011).

²⁰ P.A. Granhag, A. Vrij i B. Verschuere, red., *Deception Detection: New Challenges and Cognitive Approaches* (Chichester, UK, John Wiley & Sons, 2015).

badania naukowe wykazały, że technologie „wykrywania kłamstw” nie wykrywają kłamstw dokładnie²¹, a jeśli są stosowane, mogą prowadzić do błędnych osądów i pomyłek sądowych²².

Badania nad skutecznymi praktykami

29. Wnikliwe badania potwierdzają skuteczność podejścia do przesłuchania ukierunkowanego na gromadzenie informacji. Metody oparte na relacji, bez użycia przymusu, oferują skuteczny zestaw technik, które mogą być z powodzeniem stosowane przez przeszkolonych specjalistów w celu gromadzenia informacji kryminalnych i wywiadowczych od osób przesłuchiowanych – w tym podejrzanych, ofiar, świadków i źródeł wywiadowczych.
30. Nawiązywanie i utrzymywanie relacji jest umiejętnością adaptacyjną, która pomaga tworzyć relacje robocze między ludźmi i umożliwia lepszą komunikację²³. Osiąga się to poprzez nawiązanie przez osobę prowadzącą przesłuchanie z osobą przesłuchiwaną więzi opartej na zaufaniu i poszanowaniu godności ludzkiej²⁴. Wymaga to wykazania się prawdziwą empatią²⁵, a także zapewnienia przesłuchiowanych, że będą traktowani sprawiedliwie.
31. Techniki oparte na relacji zapewniają osobie przesłuchiwanej autonomię w zakresie tego, co mówi, a czego nie, i ułatwiają pozytywną interakcję między osobą prowadzącą przesłuchanie a osobą przesłuchiwaną²⁶, co zwiększa prawdopodobieństwo zebrania dokładnych informacji²⁷.

²¹ J. Synnott, D. Dietzel i M. Ioannou, „A review of the polygraph: history, methodology and current status”, *Crime Psychology Review*, t. 1, nr 1 (2015); E. Rusconi i T. Mitchener-Nissen „Prospects of functional magnetic resonance imaging as lie detector”, *Frontiers in Human Neuroscience*, t. 7, nr 594 (wrzesień 2013); National Research Council, *The Polygraph and Lie Detection* (Washington, DC, The National Academies Press, 2003).

²² D. Church, „Neuroscience in the courtroom: an international concern”, *William and Mary Law Review*, t. 53, nr 5 (2012); J.H. Marks, „Interrogational neuroimaging in counterterrorism: a »no-brainer« or a human rights hazard?”, *American Journal of Law & Medicine*, t. 33, nr 2-3 (2007).

²³ F. Gabbert, L. Hope, K. Luther, G. Wright, M. Ng i G.E. Oxburgh, „Exploring the use of rapport in professional information-gathering contexts by systematically mapping the evidence base”, *Applied Cognitive Psychology* (listopad 2020); A. Abbe i S.E. Brandon, „The role of rapport in investigative interviewing: a review”, *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, t. 10, nr 3 (2013).

²⁴ L. Brimbal, S.M. Kleinman, S. Oleszkiewicz i C.A. Meissner, „Developing rapport and trust in the interrogative context: An empirically-supported and ethical alternative to customary interrogation practices” [w:] *Interrogation and Torture: Integrating Efficacy with Law and Morality*, S.J. Barela, M. Fallon, G. Gaggioli, J.D. Ohlin, red. (Oxford, Oxford University Press, 2020).

²⁵ Empatia jest wielowymiarowym zjawiskiem obejmującym zarówno procesy poznawcze, jak i zdolności emocjonalne (lub afektywne). Chodzi o umiejętność zrozumienia perspektywy osoby przesłuchiwanej i uwzględnienia emocji i niepokoju drugiej osoby. Zasadniczo jest to zjawisko przedświadome i może zostać świadomie zainicjowane lub przerwane. Zob. np. G.E. Oxburgh i J. Ost, „The use and efficacy of empathy in police interviews with suspects of sexual offences”, *wydanie specjalne Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, t. 8, nr 2 (czerwiec 2011); B. Baker-Eck, R. Bull i D. Walsh, „Investigative empathy: a strength scale of empathy based on European police perspectives”, *Psychiatry, Psychology and Law*, t. 27, nr 3 (2020).

²⁶ R. Bull i A. Rachlew, „Investigative interviewing: from England to Norway and beyond”, [w:] *Interrogation and Torture*, Barela i in., red. (przypis 24); L.J. Alison, E. Alison, G. Noone, S. Elntib i P. Christiansen, „Why tough tactics fail and rapport gets results: Observing Rapport-Based Interpersonal Techniques (ORBIT) to generate useful information from terrorists”, *Psychology, Public Policy, and Law*, t. 19, nr 4 (2013).

²⁷ C.E. Kelly, J.C. Miller i A.D. Redlich, „The dynamic nature of interrogation”, *Law and Human Behavior*, t. 40, nr 3 (czerwiec 2016); J.M. Kieckhafer, J.P. Vallano i N. Schreiber Compo, „Examining the positive effects of rapport building: when and why does rapport building

32. Sposoby budowania relacji przez osobę prowadzącą przesłuchanie obejmują przejawianie takich zachowań, jak: ustalanie wspólnej płaszczyzny – bez fałszywych pozorów – w odniesieniu do wspólnych zainteresowań, tożsamości lub postaw oraz wykorzystywanie umiejętności aktywnego słuchania²⁸.
33. Wnioski z wielu badań nad tym, jak ludzka pamięć koduje, przechowuje i przywołuje informacje, doprowadziły do opracowania metod przeprowadzania przesłuchań, które są skuteczne zarówno w ułatwianiu uzyskiwania szczegółowych, dokładnych relacji ze strony osób przesłuchiowanych, jak i minimalizowaniu wpływu czynników, które mogą oddziaływać na ich relacje. Obejmuje to stosowanie otwartych, nienaprowadzających pytań²⁹ i pozwolenie na to, aby dana osoba swobodnie przypominała sobie wydarzenie lub informacje w oparciu o własną pamięć bez wtrąceń ze strony osoby prowadzącej przesłuchanie³⁰.
34. Strategicznie zaplanowane pytania pozwalają skupić się podczas przesłuchania na kluczowych kwestiach. Technika ta pozwala również osobie prowadzącej przesłuchanie określić, czy przekazane informacje są zgodne z informacjami zebranymi wcześniej³¹.
35. Zasadniczo, szeroko zakrojone badania pokazują, że przesłuchania oparte na relacjach, bez stosowania przymusu:
  - a. zachęcają do komunikacji między osobą prowadzącą przesłuchanie a osobą przesłuchiwaną
  - b. ułatwiają przywoływanie wspomnień
  - c. zwiększają dokładność i wiarygodność przekazywanych informacji
  - d. umożliwiają zbadanie prawdziwości przekazywanych informacji
  - e. zwiększają prawdopodobieństwo uzyskania prawdziwych i bogatych w informacje oświadczeń o przyznaniu się do winy
  - f. zmniejszają ryzyko uzyskania fałszywych informacji lub fałszywych zeznań.

---

benefit adult eyewitness memory?”, *Memory*, t. 22, nr 8 (2014); U. Holmberg, & K. Madsen, „Rapport operationalized as a humanitarian interview in investigative interview settings”, *Psychiatry, Psychology & Law*, t. 21, nr 4 (2014).

²⁸ C.J. Dando i G.E. Oxburgh, „Empathy in the field: towards a taxonomy of empathic communication in information gathering interviews with suspected sex offenders”, *European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, t. 8, nr 1 (styczeń 2016); Alison i in., „Why tough tactics fail” (przypis 26).

²⁹ D. Walsh i R. Bull, „What really is effective in interviews with suspects? A study comparing interviewing skills against interviewing outcomes”, *Legal and Criminological Psychology*, t. 15 (2010); M.B. Powell, R.P. Fisher i R. Wright, „Investigative interviewing”, [w:] *Psychology and law: An empirical perspective*, N. Brewer, D. Kipling i D. Williams, red. (New York, NY, Guilford Press, 2005).

³⁰ R.P. Fisher i R.E. Geiselman, *Memory enhancing techniques for investigative interviewing: The cognitive interview*. (Springfield, IL, Charles C Thomas, Publisher, 1992); R. Paulo, P. Albuquerque, F. Vitorino i R. Bull, „Enhancing the cognitive interview with an alternative procedure to witness-compatible questioning: category clustering recall”, *Psychology, Crime, & Law*, t. 23, nr 10 (2017); A. Memon, C.A. Meissner i J. Fraser, „The cognitive interview: a meta-analytic review and study space analysis of the past 25 years”, *Psychology, Public Policy, & Law*, t. 16, nr 4 (2010).

³¹ G. Nahari i A. Vrij, „The verifiability approach: advances, challenges and future prospects” [w:] *Handbook of Legal and Investigative Psychology*, R. Bull i I. Blandón-Gitlin, red. (New York, NY, Routledge, 2019); P.A. Granhag i M. Hartwig, „The strategic use of evidence technique” [w:] Granhag, Vrij i Verschuere, red., *Deception Detection* (przypis 20); S. Oleszkiewicz i S.J. Watson, „A meta-analytic review of the timing for disclosing evidence when interviewing suspects”, *Applied Cognitive Psychology*, t. 35, nr 2 (2020).

Podstawy prawne

36. Podstawowe normy prawne leżące u podstaw przedmiotowych zasad są mocno zakorzenione w prawie międzynarodowym i opierają się na niederogowalnych normach imperatywnych, międzynarodowym prawie zwyczajowym, zobowiązaniach traktatowych oraz orzecznictwie międzynarodowym, krajowym i regionalnym. Standardy te mają zastosowanie do wszystkich systemów prawnych i pozwalają na ich krajowe włączenie, które uwzględni różnorodność procedur prawnych.
37. Skuteczne prowadzenie przesłuchania opiera się na prawie międzynarodowym praw człowieka oraz międzynarodowych standardach praw człowieka³². Poniższe normy prawne mają nadrzędne znaczenie dla zapewnienia skutecznego praktycznego wdrożenia ram prowadzenia przesłuchań określonych w niniejszych zasadach:
  - a. wolność od tortur i innych form złego traktowania (prawo do humanitarnego traktowania)
  - b. wolność od arbitralnego aresztowania i zatrzymania (prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego)
  - c. prawo do domniemania niewinności
  - d. prawo do zachowania milczenia i prawo do ochrony przed przymusowym samooskarżeniem
  - e. prawo do rzetelnego procesu sądowego
  - f. prawo do wolności od dyskryminacji.
38. Zakaz tortur jest bezwzględny oraz wiążący dla wszystkich państw i ma zastosowanie w każdych okolicznościach³³. Metody przesłuchania z użyciem przymusu lub inne działania, które mają na celu upokorzenie, wzbudzenie strachu, uzyskanie informacji lub wymuszenie zeznań od osób przesłuchiowanych za pomocą przymusu lub gróźb – bądź w inny sposób osłabiają zdolność do podejmowania decyzji lub osądu osoby przesłuchiwanej – mogą stanowić tortury lub inne formy złego traktowania³⁴.
39. Zasada wyłączenia, sama w sobie będąca niederogowalną normą międzynarodowego prawa zwyczajowego, jest nieodłącznie związana z zakazem tortur i innych form złego traktowania. Zasada wyłączenia stanowi, że powoływanie się na jakiegokolwiek informacje lub oświadczenia, w tym przyznanie się do winy, uzyskane w wyniku tortur lub innych form złego traktowania, jest niezgodne z prawem w jakimkolwiek postępowaniu sądowym (z wyjątkiem postępowań przeciwko osobom oskarżonym o takie złe traktowanie, jako dowód, że dane oświadczenie lub informacje zostały złożone lub uzyskane)³⁵.

³² W szczególności Powszechna deklaracja praw człowieka (PDPC), rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 217 A (III) z dnia 10 grudnia 1948 r.; Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych (MPPOiP), rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 2200 A (XXI) z dnia 16 grudnia 1966 r.

³³ Artykuł 7 MPPOiP; art. 2 Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (UNCAT); art. 3 wspólny dla konwencji genewskich z 1949 r.

³⁴ Artykuł 16 UNCAT; A/71/298, pkt 44 (przypis 3); zob. np. Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPC), *Selmouni przeciwko Francji*, nr 25803/94, wyrok z dnia 28 lipca 1999 r., paragrafy 102–105.

³⁵ Artykuł 15 UNCAT; Komitet Praw Człowieka, Komentarz ogólny nr 20, art. 7, Zakaz tortur lub okrutnego, niehumanitarnego albo poniżającego traktowania lub karania, HRI/GEN/1/Rev.9 (t. I), 10 marca 1992 r., pkt 12; A/HRC/25/60, Sprawozdanie specjalnego sprawozdawcy

40. Prawo międzynarodowe zawiera następujące, stopniowo ewoluujące, szczegółowe standardy, które mają istotne znaczenie dla zapewnienia, że nikt nie jest poddawany torturom lub innemu złemu traktowaniu bądź innym bezwzględnie zakazanym praktykom, takim jak wymuszone zaginięcia i egzekucje pozasądowe:
- a. Użycie siły podczas aresztowania lub zatrzymania i przetrzymywania jest dozwolone tylko wtedy, gdy jest to absolutnie konieczne, a inne środki pozostają nieskuteczne lub nie rokują osiągnięcia zamierzonego rezultatu. Musi być zgodne z prawem, proporcjonalne, służyć uzasadnionemu celowi i zawsze respektować prawo do życia³⁶.
  - b. Użycie mniej śmiertelnej broni powinno być zawsze dokładnie oceniane i kontrolowane. Broń palna nie może być używana, chyba że jest to absolutnie konieczne do osiągnięcia uzasadnionego celu i tylko wtedy, gdy mniej ekstremalne środki są niewystarczające do osiągnięcia tych celów³⁷.
  - c. Stosowanie kar cielesnych i narzędzi, takich jak łańcuchy, kajdany na nogi i elektryczne pasy rażące prądem, jest z natury bolesne lub poniżające i jest zawsze zabronione³⁸.
  - d. Narzędzia i techniki przymusu mogą być stosowane tylko w ostateczności; muszą być oparte na indywidualnej ocenie ryzyka; muszą być jak najmniej inwazyjne, aby osiągnąć uzasadnione cele bezpieczeństwa; ich użycie powinno być regulowane przez prawo i rejestrowane – nigdy nie mogą być stosowane jako kara i muszą być usuwane, gdy tylko nie są już potrzebne³⁹.
  - e. Systematyczne tworzenie i prowadzenie aktualnych oficjalnych rejestrów i ewidencji wszystkich osób pozbawionych wolności⁴⁰.
  - f. Umieszczanie osób w celi izolacyjnej musi być ściśle regulowane przez prawo. Środek ten może być stosowany wyłącznie w wyjątkowych przypadkach, w ostateczności, przez możliwie najkrótszy czas i wyłącznie na podstawie zezwolenia wydanego przez właściwy organ. Izolacja nie może przekraczać 15 kolejnych dni i jest zabroniona w odniesieniu do osób z niepełnosprawnością psychospołeczną, dzieci oraz kobiet w ciąży lub karmiących piersią⁴¹.

---

ds. tortur, 10 kwietnia 2014 r.; zob. także CAT/C/GC/2, Komitet przeciwko Torturom, Komentarz ogólny nr 2, Wdrażanie art. 2 przez Państwa-Strony, 24 stycznia 2008 r., par. 6; zob. np. CAT/C/30/D/219/2002, pkt 6.10.

³⁶ Artykuł 2 MPPOiP; Podstawowe zasady w sprawie stosowania przymusu i broni palnej przez służby wymiaru sprawiedliwości (Podstawowe zasady), 1990; A/RES/34/169, Kodeks postępowania dla służb wymiaru sprawiedliwości, 17 grudnia 1979 r.; Zasada 82 A/RES/70/175, Wzorcowe reguły minimum NZ postępowania z więźniami (Reguły Nelsona Mandeli); A/HRC/RES/46/15, Rezolucja Rady Praw Człowieka z dnia 23 marca 2021 r., pkt. 14; zob. także E/CN.4/2004/56, Sprawozdanie specjalnego sprawozdawcy ds. tortur, 2003, pkt 44.

³⁷ Podstawowe zasady, 1990; A/RES/34/169; A/HRC/46/15, pkt 12; zob. także CCPR/C/GC/36, Komitet Praw Człowieka, Komentarz ogólny nr 36: art. 6, prawo do życia, 3 września 2019 r., pkt 14.

³⁸ Reguły 43 i 47 Reguł Nelsona Mandeli; Reguła 67 A/RES/45/113, Reguły NZ w dziedzinie ochrony osób nieletnich pozbawionych wolności (reguły z Hawany), 14 grudnia 1990 r.

³⁹ Reguły 47 i 48 Reguł Nelsona Mandeli; A/RES/43/173, Zbiór zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia (zbiór zasad), 9 grudnia 1998 r.

⁴⁰ Artykuł 17 ust. 3 Międzynarodowej konwencji o ochronie wszystkich osób przed wymuszonym zaginięciem (konwencja w sprawie wymuszonych zaginięć), 2007 r.; A/HRC/RES/31/31, Rezolucja Rady Praw Człowieka, 24 marca 2016 r., pkt 9.

⁴¹ Reguły 37, 43, 44, 45 Reguł Nelsona Mandeli; Komitet Praw Człowieka, Komentarz ogólny nr 20, pkt 6; A/66/268, Sprawozdanie specjalnego sprawozdawcy ds. tortur, 2011 r.; Reguła 22 A/C.3/65/L.5, Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania

- g. Sankcje dyscyplinarne muszą być stosowane z poszanowaniem godności ludzkiej, zgodne z prawem i proporcjonalne, wydawane zgodnie z wymogami proceduralnymi i odpowiednio rejestrowane⁴².
41. Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego odgrywa fundamentalną rolę w ochronie integralności cielesnej i psychicznej wszystkich osób. Prawo do wolności wymaga, aby żadna osoba nie była poddawana arbitralnemu aresztowaniu lub zatrzymaniu. Praktyki takie, jak: wymuszone zaginięcia, tajne przetrzymywanie i długotrwałe zatrzymanie bez prawa kontaktu, są arbitralne i bezwzględnie zakazane przez prawo międzynarodowe⁴³.
42. Osoby przesłuchiwane w charakterze podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym często podlegają pozbawieniu wolności. Organy muszą zapewnić, że takie osoby będą nadal traktowane w sposób humanitarny i będą korzystać z traktowania i warunków przetrzymywania określonych w normach prawa międzynarodowego, w tym we Wzorcowych regułach minimum NZ postępowania z więźniami (Reguły Nelsona Mandeli)⁴⁴.
43. Każde zatrzymanie, aresztowanie lub pozbawienie wolności musi być zgodne z prawem i zostać przeprowadzone w oparciu o podstawy i procedury, które są ściśle określone w przepisach i zgodne z prawem międzynarodowym, takimi jak nakaz sądowy lub ustalenie prawdopodobieństwa winy. Każdy przypadek aresztowania i pozbawienia wolności musi być konieczny oraz proporcjonalny i stanowić środek ostateczny. Prowadzenie przesłuchania lub kontynuowanie postępowania przygotowawczego nie stanowi samo w sobie wystarczającej podstawy prawnej dla policji lub organów sądowych do pozbawienia kogoś wolności⁴⁵.
44. Każda decyzja o aresztowaniu i zatrzymaniu musi opierać się na ocenie szczególnych okoliczności danej osoby oraz wszelkich uzasadnionych powodów, aby sądzić, że zachodzi obawa, że dana osoba ucieknie, będzie niszczyć dowody bądź wywierać wpływ na świadków lub popełni nowe przestępstwo. Odpowiednie organy powinny rozważyć, czy stwierdzona obawa może zostać ograniczona poprzez zastosowanie nieizolacyjnych alternatyw dla pozbawienia wolności. Zwolnienie podejrzanego lub oskarżonego może podlegać koniecznym, proporcjonalnym i niedyskryminującym środkom mającym na celu zapobieżenie szczególnemu ryzyku, jakie stwarza dana osoba, takim jak gwarancje stawiennictwa na rozprawie lub stawienia się na przesłuchanie. Warunki zwolnienia, takie jak poręczenie majątkowe, mogą zostać nałożone, ale powinny być jak najmniej

---

z kobietami skazanymi na karę pozbawienia wolności i środków nieizolacyjnych dla przestępców płci żeńskiej (reguły z Bangkoku), 6 października 2010 r.; Reguła 67 reguł z Hawany.

⁴² Reguły 36 i 37 Reguł Nelsona Mandeli; zasada 30 zbioru zasad.

⁴³ Artykuł 9 ust. 1 MPPOiP; art. 17 konwencji w sprawie wymuszonych zaginięć; art. 37 lit. b) Konwencji o prawach dziecka (CRC) z dnia 20 listopada 1989 r.

⁴⁴ Reguły Nelsona Mandeli; A/HRC/RES/46/15, pkt 6.

⁴⁵ Artykuł 9 ust. 1 MPPOiP; art. 17 konwencji w sprawie wymuszonych zaginięć.

restrykcyjne, aby ograniczyć konkretną stwierdzoną obawę, i nie mogą być dyskryminujące⁴⁶.

45. Zasada domniemania niewinności stanowi, że podejrzani lub oskarżeni są uważani za niewinnych do czasu udowodnienia im winy przed sądem. Oznacza to, że ciężar udowodnienia winy ponad uzasadnioną wątpliwość spoczywa na organach ścigania i musi zostać wykazany w sądzie⁴⁷. Działając zgodnie z tą zasadą prawną w swojej praktyce, osoby prowadzące przesłuchania zwiększają również prawdopodobieństwo, że zebrane przez nie informacje będą dokładne i wiarygodne oraz będą stanowić zgodny z prawem i możliwy do wykorzystania dowód w postępowaniu sądowym.
46. Nieodłącznym elementem domniemania niewinności jest prawo do zachowania milczenia i ochrony przed przymusowym samooskarżeniem. Prawo to gwarantuje osobom przesłuchiwanym przez organy prawo do odmowy komentarza lub udzielenia odpowiedzi w celu uniknięcia przymusowego samooskarżenia lub z jakiegokolwiek innego powodu. Milczenie podejrzanego lub oskarżonego nie powinno mieć wpływu na ostateczne ustalenie winy lub niewinności w sądzie i nie może wpływać na ich prawo do domniemania niewinności⁴⁸.
47. Organy muszą zapewnić wszystkim osobom przesłuchiwanym możliwość korzystania z przysługujących im praw człowieka bez jakiegokolwiek niekorzystnego rozróżnienia i traktowanie ich bez dyskryminacji⁴⁹. Skuteczne wprowadzenie w życie wolności od dyskryminacji gwarantuje wszystkim osobom przesłuchiwanym równość wobec prawa i traktowanie z szacunkiem oraz z należytym uwzględnieniem i szczególną ochroną w zakresie wszelkich sytuacji, w których mogą być podatne na zagrożenia.
48. Podstawowe zasady prawne przedstawione w tej sekcji stanowią również podstawę dla szeregu kluczowych prawnych i proceduralnych gwarancji chroniących przed złym traktowaniem i innymi praktykami stanowiącymi nadużycie. Gwarancje te stanowią integralną część kompleksowego procesu przesłuchania. Jeśli są skutecznie wdrożone, służą ochronie praw człowieka osoby przesłuchiwanej⁵⁰ i zagwarantowaniu integralności informacji uzyskanych podczas przesłuchań.

---

⁴⁶ A/RES/45/110, Wzorcowe reguły minimalne Narodów Zjednoczonych dotyczące środków o charakterze nieizolacyjnym (reguły tokijskie), 2 kwietnia 1991 r.; zob. także wytyczna 4 Wytycznych UNHCR w sprawie obowiązujących kryteriów i standardów dotyczących zatrzymywania osób ubiegających się o azyl i alternatyw dla zatrzymania, 2012 r.; strony 17–24 Podręcznika UNODC dotyczącego podstawowych zasad i obiecujących praktyk w zakresie alternatyw dla pozbawienia wolności, 2007 r.

⁴⁷ Artykuł 14 ust. 3 MPPOiP; CCPR/C/GC/32, Komitet Praw Człowieka, Komentarz ogólny nr 32: art. 14, *Prawo do równości przed sądami i trybunałami oraz do rzetelnego procesu sądowego*, 23 sierpnia 2007 r., pkt 30.

⁴⁸ Artykuł 6 ust. 2 i art. 14 ust. 3 MPPOiP(3); art. 55 ust. 2 lit. b) Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego z dnia 17 lipca 1998 r.; zasada 111 Reguł Nelsona Mandeli; zasady 15 i 24 zbioru zasad; zob. także ETPC, *John Murray przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, nr 18731/91, wyrok z 1996 r., paragraf 45.

⁴⁹ Artykuł 2 ust. 1 MPPOiP; Komitet Praw Człowieka, Komentarz ogólny nr 18: *Niedyskryminacja*, przyjęty na trzydziestej siódmej sesji, 10 listopada 1989 r.

⁵⁰ A/HRC/RES/31/31; zob. także R. Carver i L. Handley, *Does Torture Prevention Work?* (Liverpool, UK, Liverpool University Press, 2016).

Podstawy etyki zawodowej

49. Osoby skutecznie prowadzące przesłuchania powinny przestrzegać najwyższych standardów etycznych. Przepisy zawodowe dla organów ścigania i innych organów gromadzących informacje, takie jak kodeksy etyczne lub postępowania zgodnego z etyką zawodową, określają cel, wartości i oczekiwania dotyczące właściwego zachowania⁵¹. Te standardy zawodowe powinny regulować wszystkie aspekty obowiązków funkcjonariusza, w tym przesłuchania, zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami prawnymi.
50. Zaangażowaniem w przeprowadzanie etycznych przesłuchań powinna kierować się każda osoba prowadząca przesłuchanie. Osoby takie nie powinny poświęcać zasad na rzecz szybkości, nawet jeśli istnieje duża presja, aby postąpić inaczej (np. ze względu na ograniczony czas lub wymagania dotyczące wyników). Korzystając z uprawnień przy stosowaniu prawa, osoby prowadzące przesłuchanie powinny dążyć do uzyskania solidnego, możliwego do obrony wyniku, który wytrzyma kontrolę etyczną, sądową i publiczną.
51. W profesjonalnych kodeksach etycznych dla funkcjonariuszy organów ścigania podkreśla się znaczenie szacunku, sprawiedliwości i uczciwości jako podstaw wszystkich przesłuchań:
  - a. Szacunek obejmuje poszanowanie prawa, praw i godności danej osoby oraz integralności procesu gromadzenia informacji. Dotyczy też poszanowania indywidualnej autonomii, w tym prawa każdej osoby przesłuchiwanej do decydowania o tym, czy chce odpowiadać.
  - b. Sprawiedliwość oznacza, że osoby prowadzące przesłuchanie traktują osoby przesłuchiwane sprawiedliwie, bez faworyzowania lub dyskryminacji. Sprawiedliwość to działanie z zachowaniem samokontroli i profesjonalizmu przez cały czas, nawet w obliczu prowokacji, i odłożenie na bok wszelkich osobistych poglądów.
  - c. Uczciwość oznacza szczerze i zgodne z prawdą relacje z osobami przesłuchiwanymi. Osoby prowadzące przesłuchanie nie manipulują ani nie oszukują osób przesłuchiwanym przy pomocy kłamstw, przeinaczeń, wyolbrzymień, częściowej prawdy ani w żaden inny sposób.
52. Oczekuje się, że funkcjonariusze zawsze będą korzystać ze swoich publicznych uprawnień zgodnie z prawem, sprawiedliwie i odpowiedzialnie. Każde bezprawne działanie, popełnione w ramach czynności służbowych, stanowi nadużycie władzy. Nieetyczne działania, takie jak kłamstwa i manipulacja, mogą również stanowić nadużycie władzy.
53. Osoby prowadzące przesłuchanie mają etyczny obowiązek przyjęcia najbardziej skutecznych dostępnych metod, które chronią prawa i godność osób przesłuchiwanym, a także integralność procesu. Osoby prowadzące przesłuchanie mają odpowiedni

---

⁵¹ Zob. np. A/RES/34/169; Międzynarodowe Stowarzyszenie Szefów Policji (IACP), Kodeks Etyki Stróżów Prawa, październik 1957 r.; Południowoafrykańska Regionalna Organizacja Współpracy Szefów Policji (SARPPCO), Rezolucja z Harare w sprawie Kodeksu Postępowania Funkcjonariuszy Policji SARPPCO, 31 sierpnia 2001 r.; Rec (2001)10, Europejski Kodeks Etyki Policijnej, Rada Europy, 19 września 2001 r.

obowiązek odrzucenia taktyk przymusu, ponieważ szkodzą one osobom przesłuchiwanym, podważają cel gromadzenia dokładnych informacji i mogą stanowić naruszenie praw człowieka.

◀ Zasada 2 ▶ Praktyka

Skuteczne prowadzenie przesłuchania to kompleksowy proces gromadzenia dokładnych i wiarygodnych informacji przy jednoczesnym wdrażaniu powiązanych gwarancji prawnych.

Kompleksowy proces

54. Skuteczne prowadzenie przesłuchania to proces, a nie pojedyncze wydarzenie. Obejmuje on wszystkie interakcje między organami prowadzącymi postępowania przygotowawcze i gromadzącymi informacje a osobami, które mają zostać przesłuchane. Rozpoczyna się w momencie, gdy dana osoba zostaje zidentyfikowana jako ktoś, od kogo funkcjonariusz chce zebrać informacje, trwa do przeprowadzenia samego przesłuchania i kończy się, gdy osoba prowadząca przesłuchanie dokona oceny procesu i analizy wyników. Traktowanie osoby przesłuchiwanej w trakcie całego procesu – przed, w trakcie i po przeprowadzeniu przesłuchania – ma zasadnicze znaczenie dla integralności procesu.
55. Prowadzenie przesłuchania jest złożonym procesem adaptacyjnym obejmującym ludzi, ludzkie zachowania i prawa człowieka. Na proces ten oddziałują warunki środowiskowe, a na wyniki mogą wpływać działania osoby prowadzącej przesłuchanie i wszystkich zaangażowanych organów. W rezultacie osoba prowadząca przesłuchanie koncentruje się na gromadzeniu informacji, a nie na dążeniu do uzyskania przyznania się do winy, i utrzymuje elastyczne, a nie liniowe podejście, aby skutecznie pozyskać wiarygodne i dokładne relacje. Co więcej, każde przesłuchanie jest inne, więc osoby prowadzące przesłuchania muszą kierować się swoim profesjonalnym osądem przy podejmowaniu decyzji o tym, jak postępować w danym momencie, ale zawsze muszą działać zgodnie z niniejszymi zasadami.
56. Przesłuchania nie istnieją w odosobnieniu; są one częścią szerszej zakrojonych czynności związanych z postępowaniem przygotowawczym lub gromadzeniem informacji. Przesłuchanie będzie przeprowadzone w oparciu o cele większej operacji i inne dostępne dowody. Informacje zebrane podczas przesłuchania mogą z kolei zostać wykorzystane do dostosowania celów i strategii szerszego postępowania przygotowawczego, a nawet do zbadania nowych wątków w postępowaniu. Informacje uzyskane podczas przesłuchań mogą mieć kluczowe znaczenie, ponieważ często stanowią podstawę późniejszych

decyzji, takich jak decyzja o wniesieniu lub niewniesieniu oskarżenia, i mogą być przedstawiane jako ważny dowód w postępowaniu sądowym lub innym.

57. Skuteczny proces przesłuchania zazwyczaj obejmuje następujące elementy:
- a. dokładne przygotowanie i planowanie
  - b. zapewnienie stosowania odpowiednich gwarancji w trakcie całego procesu
  - c. zachowanie otwartego umysłu, w tym unikanie uprzedzeń
  - d. tworzenie środowiska wolnego od przymusu
  - e. nawiązywanie i utrzymywanie relacji
  - f. stosowanie zgodnych z prawem i uzasadnionych naukowo technik zadawania pytań
  - g. aktywne słuchanie i umożliwienie osobie przesłuchiwanej swobodnej i pełnej wypowiedzi
  - h. ocena i analiza zebranych informacji i procesu przesłuchania.

Dokładne i wiarygodne informacje

58. Celem wszystkich przesłuchań jest uzyskanie dokładnych i wiarygodnych informacji od osoby przesłuchiwanej. Nigdy nie chodzi o potwierdzenie przekonania osoby prowadzącej przesłuchanie o tym, co mogło się wydarzyć, ani o zmuszenie osoby przesłuchiwanej do udzielenia informacji. Dokładne i wiarygodne informacje stanowią podstawę do podejmowania właściwych decyzji przez organy prowadzące postępowania przygotowawcze i procesy gromadzenia informacji.
59. Poszukiwanie dokładnych informacji podczas przesłuchania oznacza, że osoby prowadzące przesłuchanie dążą do uzyskania opisu wydarzeń, który jest na tyle wolny od błędów lub wad, na ile to możliwe. Pamięć może być krucha, niedoskonała, niekompletna i może szybko ulegać pogorszeniu. W związku z tym osoby prowadzące przesłuchanie powinny dążyć do zebrania i zarejestrowania relacji z tego, co wydarzyło się podczas badanego zdarzenia, która jest jak najbardziej rzeczowa i kompletna, bez pominięć lub zniekształceń.
60. Poszukiwanie wiarygodnych informacji podczas przesłuchania oznacza, że relacja udzielona bez przeszkód lub przymusu może być wiarygodna i obronić się podczas kontroli, na przykład w późniejszym postępowaniu sądowym.

Gwarancje prawne

61. Gwarancje prawne i proceduralne oparte na międzynarodowych normach prawnych są istotnym elementem procesu przesłuchań. Ich skuteczne wdrożenie przed rozpoczęciem przesłuchania, w jego trakcie i po jego zakończeniu przyczynia się do powodzenia procesu, ponieważ zapewnia poszanowanie praw człowieka oraz zwiększa wiarygodność i wartość dowodową uzyskanych informacji. Zwiększają one prawdopodobieństwo profesjonalnego, skutecznego przesłuchania i przestrzegania zasad sprawiedliwego

traktowania w całym procesie gromadzenia informacji i postępowania sądowego. W związku z tym w interesie organów, w tym osób przeprowadzających przesłuchania, leży zapewnienie, aby osoby przesłuchiwane były traktowane z godnością i należytym poszanowaniem odpowiednich norm prawnych, gdyż daje to prawnie uzasadnione wyniki.

62. Organy muszą zapewnić skuteczne wdrożenie następujących gwarancji w całym procesie przesłuchań⁵²:
- a. prawo do informacji o prawach
  - b. prawo do zachowania milczenia
  - c. prawo do informacji o przyczynach zatrzymania i wszelkich zarzutach w momencie zatrzymania
  - d. dostęp do tłumaczeń ustnych
  - e. prawo do powiadomienia krewnego lub osoby trzeciej o pozbawieniu wolności
  - f. prawo dostępu do adwokata, w tym w ramach pomocy prawnej
  - g. prawo dostępu do lekarza i niezależnego badania lekarskiego
  - h. prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym
  - i. rejestracja osób zatrzymanych
  - j. pełne nagranie przesłuchania
  - k. prawo do zapoznania się z protokołem przesłuchania i podpisania go
  - l. prawo do niezwłocznego postawienia przed sędzią lub innym organem sądowym
  - m. dostęp do skutecznych i niezależnych mechanizmów składania skarg i nadzoru.

Przed przesłuchaniem – zapewnienie środowiska wolnego od przymusu

63. Poszanowanie i przestrzeganie praw człowieka od pierwszego momentu kontaktu między osobą przesłuchiwaną a organami ma zasadnicze znaczenie dla stworzenia środowiska wolnego od przymusu. Umożliwia to funkcjonariuszom organów ścigania, wywiadu, bezpieczeństwa lub oficerom wojska stworzenie warunków sprzyjających gromadzeniu dokładnych i wiarygodnych informacji podczas przesłuchania, wypełnianie zobowiązań państwa wynikających z prawa międzynarodowego oraz ochronę praw osoby przesłuchiwanej.
64. Niezgodne z prawem i nieprofesjonalne zachowanie oraz brak odpowiedzialności na wczesnych etapach kontaktu mogą nieodwracalnie negatywnie wpłynąć na cały proces sądowy.
65. Stereotypy i uprzedzenia mogą zniekształcić wyniki przesłuchania i podważyć otwarte, oparte na relacjach podejście niezbędne do uzyskania dokładnych informacji z przesłuchań. Osoby prowadzące przesłuchanie powinny wykazać się zwiększoną samoświadomością, aby uniknąć świadomych i nieświadomych uprzedzeń dotyczących

⁵² A/HRC/RES/31/31; A/HRC/RES/46/15, pkt 4 i 5.

tożsamości, cech lub pochodzenia osoby przesłuchiwanej, które to uprzedzenia mogłyby wpłynąć na ich pytania i interpretację dostarczonych informacji.

66. „Nieformalne rozmowy”⁵³, które stwarzają ryzyko obejścia oficjalnych przesłuchań lub obowiązujących gwarancji, nie powinny mieć miejsca. Po podjęciu decyzji o zatrzymaniu funkcjonariusze, poza oficjalnymi przesłuchaniami, powinni zadawać potencjalnym osobom przesłuchiwanym jedynie pytania o ograniczonym zakresie, np. dotyczące informacji osobistych lub danych biograficznych, które są niezbędne do przeprowadzenia zatrzymania i administrowania procedurami przyjmowania do aresztu.
67. Ryzyko bezprawnego i nieludzkiego traktowania jest szczególnie wysokie po ujęciu lub zatrzymaniu i przed przybyciem do oficjalnie uznanego miejsca zatrzymania. Ryzyko związane z tym okresem obejmuje nadmierne użycie siły, niewłaściwe użycie środków przymusu, zaimprovizowane przesłuchania pod przymusem i przedłużające się okresy zamknięcia w pojazdach transportowych – wszystko to może być równoznaczne z torturami⁵⁴.
68. Po podjęciu decyzji o zatrzymaniu danej osoby organy muszą zapewnić, aby osoba ta została niezwłocznie przewieziona do oficjalnie uznanego miejsca zatrzymania. Za każdym razem, gdy zatrzymany jest przenoszony z miejsca zatrzymania lub do niego (bądź innego miejsca, takiego jak sąd) w celu przesłuchania, musi być transportowany w humanitarny, bezpieczny i zabezpieczony sposób. Procedurom bezpiecznego transportu zatrzymanych powinno towarzyszyć pełne i właściwe prowadzenie dokumentacji w oficjalnym rejestrze, w którym tworzy się dokumentację dotyczącą pozbawienia wolności dla każdej osoby i rejestruje szczegóły, takie jak czas pozbawienia wolności, osoby odpowiedzialne za jej zatrzymanie, jej stan w momencie przybycia oraz czas przybycia do miejsca zatrzymania⁵⁵.
69. Złe traktowanie lub nieodpowiednie warunki w tym początkowym okresie mogą mieć niekorzystny wpływ na postępowanie przygotowawcze i wszelkie późniejsze przesłuchania. Osoby przesłuchiwane mogą bowiem niechętnie mówić i mogą odczuwać negatywne konsekwencje w sferze poznawczej i fizycznej, które to konsekwencje mogą ograniczać ich zdolność do pełnego zrozumienia przysługujących im praw oraz korzystania z nich, a także ich zdolność do udzielania dokładnych i wiarygodnych informacji. Zapewnienie ochrony praw człowieka i godności osoby przesłuchiwanej w tym czasie – poza tym, że jest prawnym obowiązkiem funkcjonariuszy – przyczynia się do integralności wszystkich kolejnych procedur.
70. Gdy dana osoba zostaje zatrzymana przed lub pomiędzy sesjami przesłuchań, organy muszą zagwarantować, że jest ona przetrzymywana w warunkach zgodnych z prawami człowieka i przez cały czas traktowana z godnością. Obejmuje to zaspokojenie jej

---

⁵³ Odnosi się to do wszelkiej komunikacji odbywającej się poza oficjalnym przesłuchaniem między funkcjonariuszem a podejrzanym, świadkiem, ofiarą lub inną osobą będącą przedmiotem zainteresowania.

⁵⁴ Zob. A/72/178, Sprawozdanie specjalnego sprawozdawcy ds. tortur, 20 lipca 2017 r.

⁵⁵ Artykuł 17 konwencji w sprawie wymuszonych zaginięć.

podstawowych potrzeb w zakresie jedzenia, wody, temperatury i odpowiedniego odpoczynku⁵⁶.

71. Przesłuchania nie powinny trwać zbyt długo i należy je przeprowadzać w niezagrażającym, zgodnym z prawami człowieka środowisku⁵⁷ z dbałością o prywatność i bezpieczeństwo. Optymalne warunki fizyczne dla osoby przesłuchiwanej mogą poprawić koncentrację, sprzyjać budowaniu relacji, usprawnić komunikację i ułatwić wiarygodne przypominanie.

Informowanie osoby przesłuchiwanej

72. Wykazanie zainteresowania osobą przesłuchiwaną od pierwszego kontaktu jest pierwszą okazją do zbudowania zaufania i relacji. Jest to bardziej prawdopodobne, gdy osoba przesłuchiwana otrzymuje wczesne, wyraźne wyjaśnienia, dlaczego została wezwana na przesłuchanie, jakie formalności mają zastosowanie i jak będzie przebiegać przesłuchanie. Wyjaśnianie procedur i prawdopodobnych działań jest wczesną okazją do okazania szczerości, zapewnienia przewidywalności, szacunku i uwagi oraz wzbudzenia zaufania⁵⁸.
73. Pozbawiając kogoś wolności, organy zatrzymujące muszą jednoznacznie wyjaśnić tej osobie: podejmowane działanie (takie jak zatrzymanie) oraz podstawy prawne i faktyczne uzasadniające to działanie⁵⁹, a także jasno przekazać jej informacje o przysługujących jej prawach⁶⁰. Organ zatrzymujący powinien przedsięwziąć wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia, aby w trakcie całego procesu dana osoba zrozumiała zarówno przyczyny działań, jak i przysługujące jej prawa, w tym sposób dostępu do swoich praw i korzystania z nich we właściwy sposób.
74. Prawo do bycia poinformowanym przez organ zatrzymujący o przyczynach zatrzymania ma zastosowanie niezależnie od sposobu zatrzymania, jego formalnego lub nieformalnego charakteru oraz niezależnie od przyczyn pozbawienia wolności. Przekazanie informacji o przyczynach zatrzymania i wszelkich zarzutach stanowi zabezpieczenie przed arbitralnym aresztowaniem oraz umożliwia danej osobie zakwestionowanie legalności jej zatrzymania i ubieganie się o zwolnienie, jeśli uważa ona, że przyczyny zatrzymania są bezpodstawne, nieważne lub w inny sposób niezgodne z prawem. Umożliwia to również danej osobie sprzeciw wobec warunków i sposobu traktowania w areszcie oraz dążenie do ich zmiany.

⁵⁶ Artykuł 16 UNCAT; A/HRC/RES/46/15, pkt 6; zob. także CPT/Inf (2019)9, 28. sprawozdanie ogólne CPT, kwiecień 2019 r., pkt 80; Afrykańska Komisja Praw Człowieka i Ludów, Wytyczne w sprawie warunków zatrzymania, aresztu policyjnego i tymczasowego aresztowania w Afryce (wytyczne z Luandy), 28 lipca 2016 r., zasada 4 lit. e); Międzyamerykańska Komisja Praw Człowieka, Zasady i najlepsze praktyki dotyczące ochrony osób pozbawionych wolności w obu Amerykach, zatwierdzone przez Komisję podczas 131. regularnej sesji, która odbyła się w dniach 3–14 marca 2008 r., zasada XI.

⁵⁷ A/HRC/RES/31/31, pkt 12.

⁵⁸ C.J. Place i J.R. Meloy, „Overcoming resistance in clinical and forensic interviews”, *International Journal of Forensic Mental Health*, t. 17, nr 4 (2018).

⁵⁹ Artykuł 9 ust. 2 MPPOiP; A/HRC/RES/31/31, pkt 6; A/HRC/46/15, pkt 4.

⁶⁰ A/HRC/RES/31/31, pkt 6; A/HRC/RES/46/15, pkt 4; zasada 13 zbioru zasad.

75. Informacje dotyczące praw osoby przesłuchiwanej i sposobu korzystania z nich powinny być przekazywane ustnie, jasnym, nietechnicznym i precyzyjnym językiem w momencie zatrzymania; powinny być również przekazywane na piśmie przez organ zatrzymujący po przybyciu na miejsce zatrzymania w języku i formacie zrozumiałym dla zatrzymanego. Pisemny formularz określający prawa osoby zatrzymanej musi zostać przez nią podpisany, przy czym zatrzymany musi mieć możliwość zachowania kopii formularza.
76. Usługi świadczone przez profesjonalnych i niezależnych tłumaczy ustnych powinny być zapewnione wszystkim przesłuchiwanym osobom, które nie znają lub nie rozumieją języka używanego przez organy, w tym osobom z niepełnosprawnościami sensorycznymi, takimi jak zaburzenia widzenia lub słuchu i inne dysfunkcje. Takie tłumaczenie ustne powinno być zapewnione niezwłocznie i w trakcie całego procesu przesłuchania, zwłaszcza gdy zatrzymanym wyjaśnia się ich prawa i gdy decydują się oni na skorzystanie z prawa dostępu do adwokata i lekarza lub członka personelu medycznego⁶¹.

Zawiadomienie rodziny lub osoby trzeciej

77. Kluczową gwarancją dla zatrzymanych jest ich prawo do niezwłocznego zawiadomienia członka rodziny, przyjaciela lub innej wybranej przez siebie osoby o fakcie, miejscu i okolicznościach ich zatrzymania⁶². Organ zatrzymujący jest odpowiedzialny za umożliwienie komunikacji z osobą trzecią i zarejestrowanie, kto został powiadomiony i kiedy miało to miejsce. Oprócz tego, że jest to obowiązek prawny, ułatwianie kontaktu ze światem zewnętrznym jest również okazją do budowania zaufania i relacji z zatrzymanym.
78. Organy mogą opóźnić zawiadomienie osoby trzeciej tylko w wyjątkowych przypadkach i tylko wtedy, gdy opóźnienie jest przewidziane przez prawo i konieczne, aby zapobiec narażeniu postępowania przygotowawczego na ryzyko (np. aby zapobiec zniszczeniu dowodów lub ucieczce współsprawców). Powody opóźnienia powinny być szczegółowo rejestrowane, dostępne dla obrońcy i osoby pozbawionej wolności, zatwierdzane przez prokuratora, sędziego lub innego odpowiedniego funkcjonariusza wyższego szczebla oraz monitorowane sądowo pod kątem ciągłej konieczności i proporcjonalności wszelkich opóźnień⁶³.
79. Cudzoziemcy, którzy zostali zatrzymani lub pozbawieni wolności, muszą zostać niezwłocznie poinformowani o przysługującym im prawie do skontaktowania się z przedstawicielem konsularnym lub dyplomatycznym kraju pochodzenia, a osoby ubiegające się o azyl powinny zostać poinformowane o przysługującym im prawie do skontaktowania się z odpowiednimi agencjami międzynarodowymi⁶⁴. Organ zatrzymujący powinien ułatwiać nawiązanie takiego kontaktu.

⁶¹ A/HRC/RES/31/31, pkt 12 lit. d); A/HRC/RES/46/15, pkt 4; zasada 55 ust. 2 Reguł Nelsona Mandeli; zasada 14 zbioru zasad; zob. także A/RES/67/187, Zasady i wytyczne ONZ dotyczące dostępu do pomocy prawnej w systemach wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych (zasady i wytyczne dotyczące pomocy prawnej) z dnia 20 grudnia 2012 r., pkt 42 lit. d).

⁶² Artykuł 17 ust. 2 lit. d) konwencji w sprawie wymuszonych zaginięć; A/HRC/RES/46/15, pkt 5; zasady 16 i 19 zbioru zasad.

⁶³ Zasada 16.4 zbioru zasad; zasady i wytyczne dotyczące pomocy prawnej, pkt 43 lit. e).

⁶⁴ Artykuł 17 ust. 2 lit. d) konwencji w sprawie wymuszonych zaginięć; A/HRC/RES/46/15, pkt 4; zasada 16.2 zbioru zasad.

Dostęp do adwokata

80. Wszystkie zatrzymane osoby, które są przesłuchiwane, mają prawo do adwokata, w tym w ramach pomocy prawnej, przed jakimkolwiek przesłuchaniem przez organy – niezależnie od ich statusu lub formalnego oznaczenia. Prawo to ma zastosowanie od początku pozbawienia wolności⁶⁵.
81. Dostęp do adwokata jest nierozzerwalnie związany z ochroną praw oraz zapobieganiem torturom i innym formom złego traktowania, a także pomaga chronić przed przymusowym samooskarżeniem.
82. Osoba przesłuchiwana ma prawo do adwokata z wyboru lub do bezpłatnego zapewnienia jej takiego adwokata, jeśli wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości⁶⁶. Przed przesłuchaniem osoba ta ma prawo skonsultować się ze swoim adwokatem w wystarczającym czasie w poufnym otoczeniu. Funkcjonariusze w areszcie muszą aktywnie ułatwiać terminową obecność prawnika w porozumieniu z osobą prowadzącą przesłuchanie (jeśli jest to inna osoba)⁶⁷.
83. Gdy osoba przesłuchiwana zażąda obecności adwokata, przesłuchanie – lub tak zwane „nieformalne rozmowy” – nie mogą odbyć się przed spotkaniem osoby przesłuchiwanej z adwokatem i nie powinny odbywać się bez obecności adwokata.
84. Osoby przesłuchiwane mogą zrzec się prawa do adwokata. Jeśli lub kiedy osoba przesłuchiwana zdecyduje się zrzec prawa do adwokata, zrzeczenie to musi być nieprzymuszone, dobrowolne i odpowiednio udokumentowane oraz powinno zostać podpisane przez osobę zatrzymaną. Każdy, kto zrzekł się prawa do adwokata, powinien zostać wyraźnie poinformowany, że zrzeczenie to może zostać cofnięte w dowolnym momencie⁶⁸.
85. Obecność adwokata jest obowiązkowa dla zatrzymanych dzieci przesłuchiwanym w charakterze podejrzanych⁶⁹.

Dostęp do badań lekarskich i opieki zdrowotnej

86. Organy mają obowiązek chronić integralność i zdrowie wszystkich osób znajdujących się pod ich opieką. Zatrzymani muszą mieć wyraźnie zagwarantowane prawo dostępu do lekarza i prawo do badania lekarskiego przeprowadzonego przez niezależnego pracownika służby zdrowia, bezzwłocznie, od momentu pozbawienia wolności. Organ

---

⁶⁵ Artykuł 14 ust. 3 lit. d) MPPOiP; zasada 17 zbioru zasad.

⁶⁶ Artykuł 14 ust. 3 lit. d) MPPOiP; zasady i wytyczne dotyczące pomocy prawnej.

⁶⁷ Zasady i wytyczne dotyczące pomocy prawnej, pkt 43 lit. d); zasada 18.3 zbioru zasad; CCPR/C/GC/32, pkt 34.

⁶⁸ Zasady i wytyczne dotyczące pomocy prawnej, pkt 43 lit. b).

⁶⁹ Artykuł 37 lit. d) i 40 ust. 2 lit. b) pkt (ii) CRC; zob. także Komitet Praw Dziecka, CRC/C/GC/10, Komentarz ogólny nr 10 (2007), Prawa dziecka w wymiarze sprawiedliwości dla nieletnich, 25 kwietnia 2007 r., pkt 49–50.

zatrzymujący jest również odpowiedzialny za zapewnienie osobom zatrzymanym dostępu do opieki medycznej przez cały okres ich zatrzymania⁷⁰.

87. Stan fizyczny i psychiczny, w jakim osoba zatrzymana lub pozbawiona wolności trafia do obiektu penitencjarnego, w tym oznaki użycia nadmiernej siły podczas zatrzymania i transportu do aresztu lub skargi na takie użycie siły, powinny zostać udokumentowane przez lekarza lub innego członka personelu medycznego. Niezależne badanie lekarskie, zgodnie z Protokołem stambulskim, powinno odbyć się niezwłocznie, jeśli zatrzymany tego zażąda lub jeśli istnieje podejrzenie lub oznaka, że został poddany torturom lub innym formom złego traktowania⁷¹. Członek personelu medycznego przeprowadzający badanie nie powinien być członkiem organów zatrzymujących lub organów ścigania ani być od nich funkcjonalnie zależny. Przesłuchanie nie powinno mieć miejsca przed zakończeniem badania lekarskiego.
88. Badania lekarskie powinny być przeprowadzane bezpłatnie przez odpowiednio przeszkolonych, bezstronnych i niezależnych pracowników służby zdrowia. Organy powinny zagwarantować, że uwzględnione zostaną preferencje osoby badanej co do płci personelu medycznego biorącego udział w badaniu. Personel medyczny powinien dopilnować, aby osoby zatrzymane wyraziły dobrowolną i świadomą zgodę przed rozpoczęciem badań, testów lub leczenia oraz w ich trakcie. Należy przedsięwziąć specjalne środki w celu zapewnienia, aby osoby z niepełnosprawnościami otrzymywały informacje w sposób lub w formie umożliwiających im wyrażenie swobodnej i świadomej zgody⁷².
89. Wszystkie badania lekarskie należy przeprowadzać poza zasięgiem słuchu i wzroku pracowników organów ścigania. W wyjątkowych przypadkach, na wniosek pracownika służby zdrowia, można rozważyć zastosowanie specjalnych środków bezpieczeństwa, takich jak obecność funkcjonariusza w pobliżu lub w zasięgu wzroku, ale zawsze poza zasięgiem słuchu. Takie ustalenia powinny zostać odnotowane zarówno w protokole badania, jak i w dokumentacji dotyczącej pozbawienia wolności. Należy unikać stosowania jakichkolwiek środków przymusu podczas badania lekarskiego. Ich stosowanie musi zawsze opierać się na indywidualnej ocenie bezpieczeństwa przeprowadzonej przez członka personelu medycznego⁷³.
90. Wszystkie ustalenia dotyczące stanu zdrowia psychicznego i fizycznego powinny zostać udokumentowane oraz udostępnione zatrzymanemu i jego prawnikowi oraz być dostępne w razie potrzeby w późniejszym postępowaniu sądowym. Zatrzymany lub podejrzany ma prawo dostępu do dokumentacji badań lekarskich i leczenia. Poufność

⁷⁰ A/RES/34/169, art. 6; zasada 24 zbioru zasad; zob. także A/RES/37/194, Zasady etyki lekarskiej mające znaczenie dla ochrony więźniów przed torturami (1983 r.) (zasady etyki lekarskiej) przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 18 grudnia 1982 r.

⁷¹ Biuro Wysokiego Komisarza NZ ds. Praw Człowieka (OHCHR), Podręcznik skutecznego badania i dokumentowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karanania (Protokół stambulski), 2004, HR/P/PT/8/Rev.1.

⁷² Artykuł 25 lit. d) CRPD; Deklaracja Światowego Stowarzyszenia Lekarzy z Lizbony w sprawie praw pacjentów (deklaracja lizbońska), przyjęta we wrześniu /w październiku 1981 r., zmieniona we wrześniu 1995 r., poprawiona redakcyjnie w październiku 2005 r., potwierdzona w kwietniu 2015 r.; Protokół stambulski, pkt 63–64.

⁷³ Protokół stambulski, pkt 6, 82.

danych medycznych musi być ściśle przestrzegana, a personel niemedyczny nie powinien mieć dostępu do dokumentacji medycznej lub raportów o urazach, chyba że jest to niezbędne⁷⁴.

91. Osoby, które mają zostać przesłuchane, muszą być do tego zdolne pod względem fizycznym i psychicznym. Odpowiedni stan zdrowia znacznie ułatwia zarówno budowanie zaufania i relacji, jak i pozyskiwanie informacji z pamięci⁷⁵. Przesłuchiwanie osoby, która wydaje się być w traumatycznym stanie, przygnębiona, wyczerpana, odurzona lub w innym osłabionym stanie, może ponownie wywołać u niej traumę, zwiększyć jej sugestywność, doprowadzić do uzyskania informacji niskiej jakości i stwarzać ryzyko, że dowody zostaną zakwestionowane lub odrzucone w późniejszych postępowaniach prawnych. Osoby prowadzące przesłuchanie powinny tymczasowo opóźnić jego przeprowadzenie, jeśli osoba przesłuchiwana wydaje się być w nieodpowiednim stanie lub jeśli członek personelu medycznego poinformował, że osoba zatrzymana nie znajduje się w stanie umożliwiającym jej przesłuchanie.

Przygotowania osoby prowadzącej przesłuchanie

92. Gdy dana osoba zostanie zidentyfikowana jako osoba, którą organy chcą przesłuchać, osoba wyznaczona do przeprowadzenia przesłuchania powinna przystąpić do wyczerpujących przygotowań. Ta wstępna praca powinna zawsze odbywać się w ramach nadrzędnej strategii przesłuchania, tak aby przesłuchanie było rozpatrywane w kontekście całego postępowania przygotowawczego lub całej czynności zbierania informacji.
93. Pełne przygotowanie zwiększa zdolność osoby prowadzącej przesłuchanie do skutecznej komunikacji z osobami przesłuchiwanymi, a tym samym – prawdopodobieństwo uzyskania wiarygodnych informacji. Wysiłki włożone w planowanie pozwalają zmniejszyć ryzyko oddalenia sprawy w wyniku błędów proceduralnych lub innych możliwych do uniknięcia uchybień.
94. Przed rozpoczęciem przesłuchania kluczowe jest zmaksymalizowanie wartości dochodzeniowej i dowodowej już zebranych informacji. W miarę możliwości osoby prowadzące przesłuchanie powinny uzyskać i przejrzeć jak najwięcej dostępnych dowodów lub informacji – takich jak zeznania świadków i ofiar, wcześniejsze zeznania podejrzanego, raporty kryminalistyczne, dowody rzeczowe oraz obrazy i informacje elektroniczne. Osoby prowadzące przesłuchanie powinny ocenić przydatność i wiarygodność dostępnych informacji oraz zidentyfikować luki informacyjne, które należy uzupełnić przed przesłuchaniem i w jego trakcie.
95. Przygotowując się do przesłuchania – i podczas całego procesu – osoby prowadzące przesłuchanie powinny zachować ostrożność, aby uniknąć „efektu potwierdzenia”. Osoby prowadzące przesłuchanie powinny aktywnie poszukiwać dowodów lub wyjaśnień, które wykraczają poza ich początkowe założenia lub poglądy, w tym takich,

⁷⁴ Zasada 26 zbioru zasad; deklaracja lizbońska, pkt 7; Protokół stambulski, pkt 65.

⁷⁵ S. O'Mara (2020) „Interrogating the Brain: Torture and the Neuroscience of Humane Interrogation” [w:] *Interrogation and Torture*, Barela i in., red. (przypis 24).

które świadczą o niewinności. Zachowując otwarty sposób myślenia o zbieraniu informacji podczas całego procesu, prowadzący przesłuchanie pozostają tak obiektywni, jak to tylko możliwe. Powinni oni również rozważyć alternatywne wiarygodne wyjaśnienia, które należy zbadać podczas przesłuchania, aby zarówno wyeliminować wątpliwości co do badanych kwestii, jak i stworzyć warunki do podejmowania świadomych decyzji.

96. Każde przesłuchanie wymaga planu określającego takie szczegóły, jak: cele, konkretne pytania, które należy zadać, sposób rejestrowania, czas, miejsce przesłuchania i inne osoby, które mają przebywać w pokoju. Skuteczne przesłuchania powinny być ograniczone w czasie i skoncentrowane na jasnych celach⁷⁶. Plany powinny być elastyczne, ponieważ każde przesłuchanie jest inne, a wymiana będzie dynamiczna.
97. Wiedza o tym, jak i kiedy przedstawiać dowody i informacje podczas przesłuchania, jest kluczową umiejętnością dla osób prowadzących przesłuchanie; prowadzący przesłuchanie powinien uwzględnić to podczas przygotowań. Czas ujawnienia potencjalnych dowodów może być skutecznym sposobem na określenie wiarygodności tego, co mówi osoba przesłuchiwana. Jeśli dowody zostaną przedstawione zbyt wcześnie, wszelkie informacje dostarczone później mogą po prostu odzwierciedlać to, czego przesłuchiwany dowiedział się podczas przesłuchania lub co jego zdaniem powinien powiedzieć, a nie być wynikiem autentycznych wspomnień⁷⁷. Zaplanowanie odpowiedniego czasu ujawnienia informacji może zatem ograniczyć ryzyko zaburzenia pamięci przesłuchiwanego. Każde strategiczne ujawnienie dowodów musi być zgodne z przepisami krajowymi dotyczącymi prawa podejrzanych do uzyskania wystarczających informacji o zarzutach, aby móc skutecznie zakwestionować legalność zatrzymania lub pozbawienia wolności.
98. Przygotowując się do przesłuchania, prowadzący przesłuchanie powinni rozważyć, w jaki sposób będą rejestrować to, co zostało powiedziane. Przed przeprowadzeniem przesłuchania osoba prowadząca przesłuchanie powinna zawsze poinformować osobę przesłuchiwaną i jej adwokata, w jaki sposób przesłuchanie będzie rejestrowane, i uzyskać ich dobrowolną i świadomą zgodę.
99. Nagrywanie audiowizualne pozwala osobie prowadzącej przesłuchanie skupić się na przesłuchaniu i oszczędza czas, jeśli dojdzie do procesu sądowego. Nagranie audiowizualne całego przesłuchania jest również ważnym zabezpieczeniem przed złym traktowaniem⁷⁸. Prawidłowo wykonane nagranie zapewnia kompletny i autentyczny zapis przesłuchania⁷⁹. Korzystanie z tej technologii ułatwia badanie wszelkich zarzutów

⁷⁶ J.J. Cabell, S.A. Moody i Y. Yang, „Evaluating effects on guilty and innocent suspects: an effect taxonomy of interrogation techniques”, *Psychology, Public Policy, and Law*, t. 26, nr 2 (2020). D. Davis i R.A. Leo, „Interrogation-related regulatory decline: ego depletion, failures of self-regulation, and the decision to confess”, *Psychology, Public Policy, and Law*, t. 18, nr 4 (2012).

⁷⁷ Granhag i Hartwig „The strategic use of evidence technique” (przypis 31).

⁷⁸ Zasada 9 lit. c) wytycznych z Luandy; ETPC, *Doyle przeciwko Irlandii*, skarga nr 51979/17, wyrok z dnia 23 maja 2019 r., paragraf 99; CPT, 12. sprawozdanie ogólne, CPT/Inf (2002)15, pkt 36; zob. także Fair Trials International i Węgierski Komitet Helsiński, Sprawozdanie ze spotkania – Wymiana doświadczeń w zakresie audiowizualnego nagrywania przesłuchań w postępowaniu karnym, 9 listopada 2018 r.

⁷⁹ Nagranie audiowizualne powinno obejmować zarówno osobę lub osoby prowadzące przesłuchanie, jak i osobę przesłuchiwaną w kadrze wideo. Skupienie się wyłącznie na przesłuchiwanym zniekształca postrzeganie osób, które mogą później oglądać nagranie (np.

złego traktowania, co leży we wspólnym interesie osoby prowadzącej przesłuchanie i osoby przesłuchiwanej w przypadkach, w których zarzuca się niewłaściwe postępowanie.

100. Jeśli urządzenie rejestrujące jest dostępne, ale nie jest używane, należy odnotować konkretne powody i uzasadnienia. Wszelkie inne odstępstwa od polityki departamentu lub agencji w zakresie rejestrowania również powinny zostać udokumentowane. Wszelkie elektroniczne nagrania przesłuchań muszą być przechowywane przez rozsądny okres i udostępniane do wglądu odpowiednim osobom⁸⁰.
101. Osoby prowadzące przesłuchanie powinny zweryfikować wszystkie aspekty działań poprzedzających przesłuchanie i sposób traktowania osoby przesłuchiwanej, w tym dokumentację dotyczącą pozbawienia wolności, aby mogły ocenić potencjalny wpływ wcześniejszych czynności na przesłuchanie.
102. Osoba prowadząca przesłuchanie powinna upewnić się, że wszystkie gwarancje mające zastosowanie przed przesłuchaniem zostały zachowane, w tym poprzez współpracę z przedstawicielami prawnymi. Przyczynia się to do budowania relacji z przesłuchiwanym, ponieważ pokazuje szacunek prowadzącego przesłuchanie dla praw człowieka i godności przesłuchiwanego oraz zwiększa szanse na uzyskanie wiarygodnych informacji.
103. Osoby prowadzące przesłuchanie są odpowiedzialne za uwzględnienie potrzeb osoby przesłuchiwanej zidentyfikowanych wcześniej przez funkcjonariuszy, a także za ocenę sytuacji zwiększonej podatności na zagrożenia (w tym stanu emocjonalnego osoby przesłuchiwanej) i przygotowanie się do zajęcia się nią w odpowiedni sposób. Na przykład może być konieczne zapewnienie obecności osób trzecich, takich jak przedstawiciele prawni i osoby wspierające dzieci lub przesłuchiwanym z niepełnosprawnością intelektualną lub psychospołeczną.
104. Osoby prowadzące przesłuchanie powinny stale monitorować własne emocje związane z przedmiotem przesłuchania i swoje uczucia wobec osoby przesłuchiwanej, aby móc okazywać spokój i samokontrolę podczas całego przesłuchania. Jeśli okaże się to niemożliwe, należy wyznaczyć inną osobę do prowadzenia przesłuchania.

Podczas przesłuchania – nawiązywanie i utrzymywanie relacji

105. Osoby prowadzące skuteczne przesłuchanie są elastyczne, uważnie słuchają, okazują empatię i przyjmują etos, zgodnie z którym pozbawione przymusu, humanitarne, etyczne, zgodne z prawem i odpowiednie przesłuchanie służy interesom wszystkich zaangażowanych stron: prowadzącego przesłuchanie, przesłuchiwanego i organów gromadzących informacje. Uznają, że rolą prowadzącego przesłuchanie jest uzyskanie jak najlepszych informacji umożliwiających podjęcie decyzji. Tylko sądy decydują o winie lub niewinności.

---

sędziów lub ławników), zob. G.D. Lassiter, L.J. Ware, M.J. Lindberg i J.J. Ratcliff, „Videotaping custodial interrogations: toward a scientifically based policy”, [w:] *Police Interrogations and False Confessions*, Lassiter i Meissner, red (przypis 8).

⁸⁰ Zasada 23 zbioru zasad.

106. Budowanie relacji jest niezbędne do wspierania skutecznego gromadzenia informacji. Podczas przesłuchania budowanie relacji obejmuje ustanowienie i utrzymanie więzi charakteryzującej się: szacunkiem i zaufaniem; nieoceniającym nastawieniem; nieagresywną mową ciała; uwagą i cierpliwością. Ogranicza to skutki nieodłącznej nierównowagi sił występującej w procesie przesłuchania.
107. Osoba prowadząca przesłuchanie powinna poświęcić czas na znaczącą interakcję z osobą przesłuchiwaną i wyraźnie powtórzyć informacje o jej prawach i procedurze prowadzenia przesłuchania; w razie potrzeby obejmuje to pomoc tłumacza ustnego i innych osób trzecich w celu ułatwienia komunikacji. Jeśli przesłuchiwany wydaje się niepewny swoich praw, prowadzący przesłuchanie powinien wyjaśnić je ponownie i potwierdzić, że zostały one zrozumiane. W przypadku podejrzanych w sprawach karnych osoby prowadzące przesłuchanie powinny przypomnieć danej osobie, że ma ona prawo do zachowania milczenia i że jej relacja może zostać wykorzystana jako dowód przeciwko niej.
108. Obecny podczas przesłuchania adwokat służy jako źródło informacji prawnych, naoczny świadek uczciwości procesu i zabezpieczenie przed nieporozumieniami, fałszywymi oświadczeniami i wszelkimi próbami przeprowadzenia przesłuchania w sposób niezgodny z prawem. Celem tych funkcji jest zwiększenie wartości dowodowej informacji zebranych podczas przesłuchania.
109. Osoba prowadząca skuteczne przesłuchanie powinna nawiązać pełną szacunku i profesjonalną współpracę z adwokatem. Obecny adwokat ma prawo zadawać pytania, domagać się wyjaśnień, podważać przedstawione dowody, kwestionować nieuczciwe pytania lub zachowanie stanowiące nadużycie ze strony prowadzącego przesłuchanie i ogólnie czuwać nad przestrzeganiem praw swojego klienta.
110. Jeśli osoba przesłuchiwana żąda obecności adwokata, nawet jeśli wcześniej zrzekła się tego prawa, przesłuchanie zostanie zawieszono do czasu przybycia adwokata.
111. Osoba prowadząca przesłuchanie powinna zwracać uwagę na stan psychiczny i fizyczny osoby przesłuchiwanej przez cały czas trwania przesłuchania. Należy zapewnić jej wystarczającą liczbę nieprzerwanych okresów odpoczynku oraz odpowiednią ilość jedzenia i picia.
112. Określenie oczekiwań na początku przesłuchania doprowadzi do bardziej efektywnego procesu. Na przykład osoba prowadząca przesłuchanie powinna zachęcać osobę przesłuchiwaną do odzywania się, jeśli czegoś nie rozumie lub jej zdaniem została źle zrozumiana. Przesłuchiwani powinni zostać poproszeni o podanie jak największej ilości istotnych szczegółów, poświęcenie tyle czasu, ile potrzebują, przed udzieleniem odpowiedzi, zadawanie pytań i zgłaszanie, gdy czegoś potrzebują.

Techniki gromadzenia informacji

113. Aktywne słuchanie pomaga osobie prowadzącej przesłuchanie przetwarzać informacje dostarczane przez osobę przesłuchiwaną. Poprzez aktywne słuchanie prowadzący przesłuchanie pokazuje, że podąża za tym, co mówi przesłuchiwany, i stara się go zrozumieć. Prowadzący przesłuchanie dba o to, aby nie naprowadzać przesłuchiwanego

w sposób niezamierzony, np. przez użycie wskazówek werbalnych lub wizualnych, w tym dźwięków, gestów lub pytań, które mogą być interpretowane jako zgadzanie się lub niezgadzanie się z tym, co mówi dana osoba.

114. Osoba przesłuchiwana powinna zostać poproszona o wyjaśnienie własnymi słowami swojego zaangażowania, wiedzy lub wspomnień dotyczących badanej sprawy i powinna mieć możliwość udzielenia pełnej odpowiedzi. Następnie można sprawdzić dalsze szczegóły, aby wypełnić wszelkie luki lub wyjaśnić rozbieżności.
115. Osoba prowadząca przesłuchanie nie powinna generalnie przerywać osobie przesłuchiwanej ani przerywać jej toku myślenia. Zawsze powinna natomiast zwracać uwagę na informacje przekazywane przez przesłuchiwanego, aby zauważyć ważne szczegóły i zidentyfikować konkretne tematy wymagające podjęcia działań następczych. Oprócz nieprzerywania przesłuchiwanemu należy także korzystać z ciszy w stosownych przypadkach. Zachowując ciszę, prowadzący przesłuchanie sygnalizuje, że akceptowalne jest poświęcenie czasu na przerwanie wypowiedzi i zastanowienie oraz że prowadzący przesłuchanie jest skłonny poczekać, aby uzyskać więcej szczegółów.
116. Rodzaj pytań zadawanych podczas przesłuchania przyczynia się do osiągnięcia pożądaných celów i ogólnych wyników. Celem jest uzyskanie jak największej ilości dobrowolnych i niezniekształconych informacji. Każde pytanie powinno mieć cel i być zadawane w sposób nieoceniający. Należy używać jasnego języka i unikać terminów technicznych lub żargonu czy akronimów.
117. Pytania otwarte, takie jak: „proszę mi wyjaśnić”, „proszę mi powiedzieć” lub „proszę opisać”, ograniczają ryzyko zaburzenia pamięci rozmówcy. Dzięki nim zachodzi większe prawdopodobieństwo uzyskania bardziej szczegółowych i pełniejszych odpowiedzi, na które osoba prowadząca przesłuchanie może mieć mniejszy wpływ.
118. Pytania sondujące, takie jak „kto”, „co” i „gdzie”, mogą być konieczne, aby uzyskać więcej szczegółów po tym, jak osoba przesłuchiwana udzieli odpowiedzi na pytanie otwarte. Pomagają one w uzyskaniu dodatkowych istotnych informacji i zidentyfikowaniu konkretnych luk i niespójności, które wymagają dalszej analizy. Przesłuchiwani mogą również wyjawić coś, czego wcześniej nie ujawnili.
119. Strategiczne wykorzystanie informacji może pomóc w prowadzeniu przesłuchania, aby upewnić się, że uzyskiwane informacje są istotne dla celu przesłuchania.
120. Dokładne streszczenia tego, co powiedziała osoba przesłuchiwana, może ułatwić pozytywny przebieg przesłuchania i pomóc osobie prowadzącej przesłuchanie i osobie przesłuchiwanej w przypomnieniu sobie ważnych szczegółów. Jednak źle sformułowane streszczenia mogą zniekształcić relację przesłuchiwanego i wprowadzić stronniczość lub nieścisłość. Przesłuchiwani mogą również interpretować niedokładne streszczenie jako wskazówkę, że prowadzący przesłuchanie nie słuchał lub próbuje manipulować ich relacją.

Napotykanie niechęci

121. Osoby prowadzące przesłuchanie mogą trafić na osoby przesłuchiwane niechętnie do rozmowy, dlatego powinny przewidzieć, jak poradzą sobie w takich sytuacjach. Brak

chęci lub zgody na odpowiadanie na pytania może być świadomym wyborem. Na przykład podejrzani w sprawach karnych mają prawo do zachowania milczenia i niektórzy z nich z tego prawa korzystają. Decyzja ta musi być zawsze respektowana i nie ma wpływu na prawo osoby przesłuchiwanej do domniemania niewinności.

122. Powody, dla których przesłuchiwany może być niechętny do rozmowy, mogą obejmować ogólny niepokój lub niepewność co do procesu, zwłaszcza jeśli dana osoba nigdy wcześniej nie znajdowała się w takiej sytuacji. Strach może również odgrywać pewną rolę; na przykład strach przed policją i innymi funkcjonariuszami publicznymi lub strach przed negatywnymi konsekwencjami dla siebie lub innych, jeśli wyjdzie na jaw, że rozmawiała z władzami. Przesłuchiwani mogą także odczuwać psychiczny wpływ tego, co widzieli, słyszeli lub przez co przeszli. Niechęć do rozmowy może być również spowodowana osobistymi reakcjami przesłuchiwanego na prowadzącego przesłuchanie lub tłumacza ustnego.
123. Możliwe jest też, że osoba przesłuchiwana będzie chciała udzielić informacji, ale będzie w stanie tego zrobić. Może to być spowodowane tym, że nie posiada odpowiednich informacji, którymi może się podzielić, lub nie odnotowała szczegółów. Być może upływ czasu lub sytuacje, których doświadczyli przesłuchiwani, sprawiły, że zapomnieli oni pierwotne szczegóły lub nie są w stanie przywołać wspomnień.
124. Osoby prowadzące przesłuchanie zwiększą prawdopodobieństwo przeprowadzenia skutecznego przesłuchania, jeśli okażą pełną szacunku świadomość, dlaczego ktoś może być niechętny do rozmowy, i wyjaśnią, że wszelkie przekazane informacje będą traktowane jako poufne w granicach dozwolonych przez prawo, a także uszanują każdą odmowę dalszej rozmowy. Prowadzący przesłuchanie nie powinni wyciągać negatywnych wniosków z braku lub odmowy odpowiedzi na pytania przesłuchiwanego i nie powinni formułować osądów, gdy przesłuchiwany przyznaje się do popełnienia przestępstwa lub przekazuje wstydlive informacje.

Zawieszenie przesłuchania

125. Jest właściwe i dopuszczalne, aby osoby prowadzące przesłuchanie zawiesiły je w celu uzupełnienia otrzymanych informacji lub przeprowadzenia dodatkowych czynności wyjaśniających. Podobnie adwokat lub przesłuchiwany może poprosić o przerwę, na przykład w celu odpoczynku lub konsultacji na osobności. Odmowa spełnienia takiej prośby może wpłynąć na wiarygodność informacji zebranych podczas przesłuchania.
126. Jeśli osoba przesłuchiwana wymaga pomocy medycznej, osoba prowadząca przesłuchanie musi natychmiast je zawiesić i zapewnić przesłuchiwanemu szybką opiekę.
127. Istotne jest zapewnienie, aby osoby nie były przesłuchiwane w charakterze świadków w celu uchylenia się od wymogów prawnych związanych z przesłuchiwaniami podejrzanych⁸¹. Jeśli osoba pierwotnie przesłuchiwana w charakterze świadka stanie się podejrzanym w trakcie przesłuchania, osoba prowadząca przesłuchanie powinna natychmiast przerwać sesję, aby wyraźnie ostrzec przesłuchiwanego, że jego status

---

⁸¹ A/71/298 (przypis 3).

zmienił się i jest podejrzanym. Osoba prowadząca przesłuchanie powinna poinformować osobę przesłuchiwaną o jej prawach jako podejrzanego oraz zapewnić jej niezbędny czas i zasoby, aby mogła ona skorzystać z tych praw.

Zakończenie przesłuchania – ocena i analiza

128. Osoba prowadząca skuteczne przesłuchanie powinna zawsze kończyć przesłuchanie z szacunkiem i w profesjonalny sposób. Zwiększa to prawdopodobieństwo utrzymania otwartych kanałów przyszłej komunikacji, pozwala uniknąć ewentualnych nieporozumień i może zwiększyć zaufanie do instytucji publicznych.
129. Osoba prowadząca przesłuchanie powinna zapoznać się z informacjami uzyskanymi od osoby przesłuchiwanej (i adwokata, jeśli uczestniczy w procesie), a w przypadku sporządzenia pisemnego protokołu (w przeciwieństwie do nagrania audio/wideo), powinna poprosić ich o podpis poświadczający dokładność protokołu. Należy odnotować wszelkie zmiany, a w stosownych przypadkach – również każdorazową odmowę podpisania protokołu przez przesłuchiwanego⁸². Kopię każdego pisemnego protokołu należy wydać osobie przesłuchiwanej i jej adwokatowi (jeśli uczestniczy w procesie)⁸³. Następnie prowadzący przesłuchanie powinien przekazać przesłuchiwanemu odpowiednie informacje na temat kolejnych etapów procesu.
130. Po zakończeniu przesłuchania osoba prowadząca przesłuchanie gwarantuje, że informacje przekazane w trakcie tego procesu podlegają odpowiedniemu poziomowi prywatności i ochrony danych. Może to obejmować zapewnienie, aby takie informacje nie zostały przekazane opinii publicznej lub instytucjom w sposób, który może zagrozić prawom osoby przesłuchiwanej.
131. Ocena i analiza są integralną częścią udanego procesu przesłuchiwania. Czas poświęcony na to może się różnić w zależności od powagi sprawy, jednak nigdy nie należy się spieszyć. Osoba prowadząca przesłuchanie powinna dokonać oceny i analizy dotyczącej następujących kwestii:
  - a. Wartość i wiarygodność uzyskanych informacji oraz ich zgodność ze znanymi dowodami, lukami informacyjnymi i innymi zebranymi informacjami wywiadowczymi.
  - b. Jakie dalsze czynności wyjaśniające są konieczne w celu przyspieszenia postępowania przygotowawczego lub czynności.
  - c. Czy wszystkie odpowiednie gwarancje zostały skutecznie zastosowane.

⁸² Zob. np. zasada 9 lit. e) pkt (v) wytycznych z Luandy; CPT, Drugie sprawozdanie ogólne, CPT/Inf (92)3, pkt 39.

⁸³ Zasada 23 ust. 2 zbioru zasad.

◀ Zasada 3 ▶

Podatność na zagrożenia

Skuteczne prowadzenie przesłuchania wymaga zidentyfikowania i zaspokojenia potrzeb osób przesłuchiowanych znajdujących się w sytuacjach podatności na zagrożenia.

Przesłuchanie jako sytuacja podatności na zagrożenia

132. Praktycznie wszystkie przesłuchiwane osoby znajdują się w sytuacji podatności na zagrożenia ze względu na, nieodłącznie związaną z przesłuchaniem, nierównowagę sił charakteryzującą takie interakcje z organami władzy. Nierównowaga sił jest szczególnie dotkliwa, gdy osoba przesłuchiwana jest zatrzymana, a tym samym całkowicie zależna od władz w zakresie realizacji praw człowieka i korzystania z nich.
133. Osoby prowadzące przesłuchanie muszą być świadome możliwych skutków nierównowagi sił i podejmować kroki w celu ich złagodzenia. W ten sposób zapewnią ochronę wszystkich przesłuchiowanych zgodnie z prawem, jednocześnie maksymalizując wartość zebranych informacji. Nierównowaga sił może prowadzić do odczuwania przez osobę przesłuchiwaną różnych emocji – od lekkiego niepokoju do skrajnego strachu. Takie reakcje mogą wpływać na fizyczne, poznawcze i emocjonalne reakcje danej osoby na przesłuchanie. Mogą one utrudniać przesłuchiwanemu zrozumienie zadawanych pytań i możliwych implikacji jego odpowiedzi. Mogą one także wpływać na zdolność przesłuchiwanego do podejmowania świadomych decyzji leżących w jego najlepszym interesie lub do przekazywania szczegółowych i dokładnych informacji. W najgorszym przypadku stan wzmożonego stresu odczuwany przez niektóre przesłuchiwane osoby może ograniczać przywoływanie wspomnień i generować fałszywe informacje.
134. Postępowanie zgodnie ze wskazówkami zawartymi w niniejszych zasadach może pomóc w uspokojeniu osób przesłuchiowanych i przyczyni się do stworzenia środowiska wolnego od przymusu. Odegra to szczególnie ważną rolę w zapobieganiu nadużywaniu władzy przez osoby prowadzące przesłuchania, co podważa integralność procesu przesłuchań, a także w ograniczaniu wysoce ryzykownej praktyki „nieformalnych przesłuchań”, które niosą ze sobą znaczne ryzyko złego traktowania.

Osoby znajdujące się w sytuacji zwiększonej podatności na zagrożenia

135. Niektóre przesłuchiwane osoby doświadczają sytuacji zwiększonej podatności na zagrożenia, gdy przesłuchaniu towarzyszą pewne inne określone czynniki ryzyka. W takich okolicznościach przesłuchiwany będzie miał dodatkowe potrzeby i prawa wymagające uwagi ze strony organów⁸⁴. Takie czynniki ryzyka mogą obejmować na przykład:
- wiek, płeć, płeć społeczno-kulturową, tożsamość lub ekspresję płciową bądź orientację seksualną
  - narodowość lub pochodzenie etniczne
  - pochodzenie kulturowe lub religijne
  - niepełnosprawność fizyczną, intelektualną lub psychiczną
  - trudności z komunikacją
  - trudności w zrozumieniu (w tym bariery językowe)
  - niezdolność czytania lub pisania
  - stany związane z wiekiem, takie jak demencja
  - przynależność do grupy mniejszościowej lub zmarginalizowanej grupy społeczno-ekonomicznej.
136. Jeśli przyjąć, że „podatność na zagrożenia” jest pojęciem dynamicznym i ewoluującym, to inne cechy sytuacyjne, które mogą zwiększać podatność na zagrożenia, obejmują:
- stan zdrowia, np. uraz, choroba, depresja, lęk, zatrucie, zespół stresu pourazowego lub inny osłabiony lub zmieniony stan
  - wcześniejsze traumatyczne doświadczenia, w tym bycie ofiarą lub świadkiem nadużyć lub naruszeń praw człowieka
  - status imigracyjny, taki jak osoba ubiegająca się o azyl lub uchodźca, nieuznany pracownik migrujący, migrant o nieuregulowanym statusie lub ofiara handlu ludźmi
  - bycie w ciąży lub karmienie piersią lub bycie głównym opiekunem i brak możliwości podjęcia alternatywnych ustaleń dotyczących opieki
  - charakter przestępstwa będącego przedmiotem postępowania przygotowawczego, np. pedofilia, przestępstwa polityczne lub akty terrorystyczne⁸⁵.
137. Ryzyko może zmieniać się w zależności od czynników takich jak kontekst, kultura i czas. Cechy świadczące o zwiększonej podatności na zagrożenia mogą mieć charakter stały lub tymczasowy. W niektórych przypadkach zwiększona podatność danej osoby na

⁸⁴ Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (CEDAW), A/RES/34/180, z dnia 18 grudnia 1979 r.; Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej (CERD), rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 2106 (XX) z dnia 21 grudnia 1965 r.; Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych (CRPD), A/RES/61/106, z dnia 24 stycznia 2007 r.; Międzynarodowa konwencja o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących i członków ich rodzin, A/RES/45/158, z dnia 18 grudnia 1990 r.; zob. także Deklaracja Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach ludności rdzennej, A/RES/61/295, z dnia 2 października 2007 r.; reguły z Bangkoku, Wzorcowe reguły minimalne Narodów Zjednoczonych dotyczące wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich (reguły pekińskie), A/RES/40/33, z dnia 29 listopada 1985 r.; reguły hawańskie; Międzynarodowa Komisja Prawników (ICJ), zasady z Yogyakarty – zasady stosowania międzynarodowego prawa praw człowieka w stosunku do orientacji seksualnej oraz tożsamości płciowej, marzec 2007 r.

⁸⁵ Zob. np. A/68/295, Sprawozdanie okresowe specjalnego sprawozdawcy ds. tortur, 9 sierpnia 2013 r., pkt 67–72.

zagrożenia może być oczywista lub już udokumentowana; w innych przypadkach może nie być znana lub łatwo widoczna. Podobnie, może ona być wynikiem kilku współwystępujących czynników, które prowadzą do wyjątkowych realiów i doświadczeń życiowych, a także do szczególnie zwiększonej podatności na zagrożenie dyskryminacją i złym traktowaniem.

138. Ze względu na swój wiek dzieci zawsze znajdują się w sytuacji zwiększonej podatności na zagrożenia podczas przesłuchań, co wymaga przedsięwzięcia specjalnych środków w celu zapewnienia im odpowiedniej ochrony. W związku z tym osoby prowadzące przesłuchanie, które przeszły specjalistyczne szkolenie, są bardziej odpowiednie do przeprowadzania przesłuchań dzieci. Należy rozważyć, w jaki sposób najlepiej komunikować się i budować relacje z dzieckiem oraz gdzie i kiedy przesłuchanie powinno się odbyć. Przesłuchania dzieci będących ofiarami lub świadkami powinny być prowadzone przez osoby, które przeszły specjalistyczne szkolenie.
139. Gdy dziecko jest podejrzanym, nigdy nie może być przesłuchiwane ani proszone o złożenie jakichkolwiek wyjaśnień lub podpisanie jakichkolwiek dokumentów związanych z przestępstwem, o które jest podejrzane, bez obecności i pomocy adwokata oraz, co do zasady, osoby dorosłej, której dziecko ufa, działającej jako pośrednik⁸⁶. Dzieci nie mogą zrzec się prawa do adwokata⁸⁷.
140. Osoby prowadzące przesłuchanie powinny być świadome, że pewne zachowania mogą zwiększać podatność danej osoby na zagrożenia, i upewnić się, że nie wpływają one na odpowiedzi osoby przesłuchiwanej. Takie zachowania obejmują:
  - a. Sugestywność, w przypadku której osoby przesłuchiwane, w szczególności dzieci i osoby z niepełnosprawnością psychospołeczną lub intelektualną, łatwo ulegają sugestiom i są szczególnie wrażliwe na zadawanie im pytań naprowadzających i wprowadzających w błąd lub poddawanie ich presji i oszustwa, co może prowadzić do uzyskania fałszywych lub niewiarygodnych informacji.
  - b. Przyzwolenie, czyli tendencję do udzielania odpowiedzi twierdzących bez zastanowienia, zazwyczaj w celu jak najszybszego zakończenia przesłuchania.
  - c. Zgodność, w której osoba przesłuchiwana mówi to, co jej zdaniem prowadzący przesłuchanie chce usłyszeć, aby uzyskać pozytywną odpowiedź i uniknąć dezaprobaty lub złego traktowania.
141. Niektórzy mogą również znajdować się w sytuacjach zwiększonej podatności na zagrożenia z powodu instytucjonalnych uprzedzeń, dyskryminacji bądź braku świadomości, szkoleń lub odpowiedniej infrastruktury. Uchybienia te mogą wpływać na struktury instytucjonalne i politykę lub indywidualne osądy i działania.

⁸⁶ Zob. np. Biuro UNICEF-u Regionu Europy i Azji Centralnej, *Wytyczne w sprawie pomocy prawnej przyjaznej dzieciom*, październik 2018 r.; Komitet Ministrów Rady Europy, *Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom*, 17 listopada 2010 r., pkt 12, 88.

⁸⁷ Artykuł 37 lit. d) i 40 ust. 2 lit. b) pkt (ii) CRC; zob. także CRC/C/GC/10, pkt 49–50.

Ocena i opanowanie sytuacji zwiększonej podatności na zagrożenia

142. Organy powinny wdrożyć wzmocnioną ochronę i specjalne środki mające na celu zaspokojenie szczególnych potrzeb i praw osób znajdujących się w sytuacji zwiększonej podatności na zagrożenia, zwłaszcza w odniesieniu do niedyskryminacji i ochrony przed przymusowym samooskarżeniem.. Może to wymagać zróżnicowanego stosowania gwarancji prawnych i proceduralnych.
143. Przed przeprowadzeniem przesłuchania organy powinny ocenić, czy osoba przesłuchiwana może znajdować się w sytuacji podatności na zagrożenia i czy wymaga szczególnej uwagi. Rodzaj podejmowanych działań będzie wymagał elastycznej, dostosowanej do potrzeb reakcji. Osoby prowadzące przesłuchanie i inne odpowiednie organy powinny rozważyć i ustalić, w zależności od przypadku, czy należy wezwać innego prowadzącego przesłuchanie, np. osobę innej płci lub ze specjalistycznym przeszkoleniem, lub skonsultować się z określonymi ekspertami. Niektóre kroki powinny być określone przepisami, inne zależą od osądu osoby prowadzącej przesłuchanie.
144. Oceniając potrzeby przesłuchiwanego i odpowiadając na nie, osoby prowadzące przesłuchanie powinny ograniczyć pytania i dyskusje na temat danych wydarzeń do minimum. Pomaga to uniknąć ryzyka zmiany lub zaburzenia pamięci przesłuchiwanego przed formalnym przesłuchaniem.
145. Podatność na zagrożenia nie musi uniemożliwiać przesłuchiwanemu przekazania wiarygodnych informacji; często można to osiągnąć przy wsparciu. Na przykład osoby mające problemy ze słuchem lub mową mogą potrzebować wykwalifikowanego tłumacza lub osoby wspierającej. Konsultacje z osobami, które dobrze znają osobę przesłuchiwaną, takimi jak członek rodziny lub pracownik socjalny, mogą ułatwić kontakt prowadzącego przesłuchanie z przesłuchiwanym.
146. Kompletny pisemny zapis każdej oceny podatności na zagrożenia, wraz z krokami podjętymi przez prowadzącego przesłuchanie w celu wsparcia przesłuchiwanego, stanowi ważne zabezpieczenie. Takie udokumentowanie pomaga określić kroki wymagane do umożliwienia skutecznej komunikacji, zaangażowania w proces gromadzenia informacji i bezpieczeństwa przesłuchiwanego. W przypadku podejrzanych osoby prowadzące przesłuchanie powinny poinformować przedstawiciela prawnego przesłuchiwanego o wszelkich zidentyfikowanych podatnościach na zagrożenia i krokach podjętych w celu dostosowania się do potrzeb przesłuchiwanego.
147. Osoby odpowiedzialne za przesłuchiwanie osób znajdujących się w sytuacjach zwiększonej podatności na zagrożenia powinny, w miarę możliwości, przejść specjalistyczne szkolenie lub korzystać z pomocy odpowiedniego eksperta. W przypadku dzieci proces przesłuchania musi podlegać specjalistycznym procedurom i być przeprowadzany przez specjalnie przeszkolone osoby.
148. Prowadzący przesłuchanie powinien podjąć uzasadnione kroki w celu zapewnienia, że miejsce i otoczenie, w którym odbywa się przesłuchanie, same w sobie powodują

niepokoju u przesłuchiwanego znajdującego się w sytuacji podwyższonej podatności na zagrożenia.

◀ Zasada 4 ▶

Szkolenia

Skuteczne prowadzenie przesłuchania to profesjonalne przedsięwzięcie, które wymaga specjalistycznego szkolenia.

149. Cały personel prowadzący przesłuchania, w tym policja i inni funkcjonariusze organów ścigania, a także personel wywiadowczy i wojskowy, powinien przejść specjalne szkolenie w zakresie skutecznego prowadzenia przesłuchań – zgodnie z zasadami określonymi w niniejszym dokumencie. Umożliwi mu to zrozumienie, przygotowanie i przeprowadzenie przesłuchań zgodnie z prawem międzynarodowym i krajowym, zasadami instytucjonalnymi i najwyższymi standardami zawodowymi.
150. Technik skutecznego przeprowadzania przesłuchań należy nauczać we wszystkich agencjach, aby propagować zmiany instytucjonalne w kierunku polityk i metod opartych na otwartym podejściu ukierunkowanym na zgromadzenie dokładnych i wiarygodnych informacji od osób przesłuchiwanym wszystkich kategorii.
151. Ustanowieniu wysokich standardów zawodowych powinna towarzyszyć konkurencyjna i rygorystyczna rekrutacja funkcjonariuszy w oparciu o kryteria selekcji i proces, który zwiększa różnorodność wykwalifikowanego personelu prowadzącego przesłuchania.

Szkolenia specjalistyczne

152. Szkolenia specjalistyczne zapewnią wysoki stopień spójności w sposobie przygotowania i strukturze przesłuchania. Na szkoleniach należy również uczyć praktycznej metodyki w oparciu o odpowiednie badania, które pokazują, że niektóre techniki przeprowadzania przesłuchań ułatwiają uzyskanie dokładnych i wiarygodnych relacji oraz ograniczają ryzyko zgromadzenia fałszywych informacji.
153. Treść szkolenia w zakresie skutecznego przesłuchiwanie powinna obejmować ustalenie znaczenia przesłuchania jako kluczowej części szerszego procesu w ramach postępowania przygotowawczego lub gromadzenia informacji, a ostatecznie procesu wymiaru sprawiedliwości, niezależnie od jurysdykcji. Podkreślanie skuteczności przesłuchań i odpowiednich gwarancji ma zasadnicze znaczenie dla zapewnienia

zgodności z pozytywnymi obowiązkami państwa w zakresie korzystania przez jednostkę z praw człowieka oraz dla zapobiegania torturom lub złemu traktowaniu⁸⁸.

154. Kluczowe elementy szkolenia dotyczącego skutecznych przesłuchań obejmują sposoby:
  - a. zachowania otwartego umysłu i unikania uprzedzeń
  - b. strategicznego planowania i przygotowania
  - c. nawiązywania i utrzymywania relacji
  - d. identyfikowania szczególnych potrzeb osób przesłuchiwanym i odpowiadania na te potrzeby
  - e. przestrzegania prawa międzynarodowego praw człowieka
  - f. zapewniania stosowania gwarancji w całym procesie przesłuchania
  - g. stosowania uzasadnionych naukowo technik zadawania pytań
  - h. korzystania z umiejętności aktywnego słuchania i umożliwiania przesłuchiwanym udzielania pełnych odpowiedzi na pytania
  - i. interakcji z niechętnie nastawioną osobą przesłuchiwaną
  - j. interakcji z adwokatem osoby przesłuchiwanej
  - k. rozpoczynania i kończenia rozmowy w profesjonalny sposób
  - l. przeprowadzania analizy zgromadzonych informacji
  - m. oceny procesu przesłuchania w celu poprawy umiejętności.
155. Szkolenia z przesłuchań powinny być na tyle długie, aby przekazać niezbędne podstawy teoretyczne i wiedzę praktyczną, a także obejmować wiele sesji ćwiczeniowych z wykorzystaniem realistycznych scenariuszy operacyjnych, z informacjami zwrotnymi od przełożonych i współpracowników.
156. Udział byłych osób przesłuchiwanym i innych specjalistów (takich jak personel medyczny, tłumacze ustni i osoby wspierające) w sesjach opartych na scenariuszach może wzbogacić doświadczenia wyniesione ze szkolenia.
157. Należy zapewnić dodatkowe szkolenia dla osób prowadzących przesłuchania, pośredników i tłumaczy ustnych, którzy uczestniczą w przesłuchaniach osób znajdujących się w sytuacji zwiększonej podatności na zagrożenia, np. dzieci i osób z niepełnosprawnością psychospołeczną. Takie szkolenia powinny obejmować wskazówki dotyczące monitorowania dobrostanu psychicznego osoby przesłuchiwanej, a w razie potrzeby przerwania przesłuchania i zwrócenia się o pomoc do odpowiednio przeszkolonych specjalistów⁸⁹.
158. Personel, który zarządza osobami prowadzącymi przesłuchanie i nadzoruje takie osoby, powinien również przejść szkolenie. Dzięki temu będzie mógł nie tylko udoskonalić własne umiejętności prowadzenia przesłuchań, lecz także nauczyć się oceniać ogólną jakość przesłuchania, aby zapewnić osobom prowadzącym przesłuchanie odpowiednią informację zwrotną i wsparcie.
159. Inne odpowiednie osoby, takie jak sędziowie, prokuratorzy, funkcjonariusze aresztu śledczego i obrońcy, również powinni zostać poinstruowani o skutecznym przesłuchiwanym. Pomaga to wypracować wspólne zrozumienie ich konkretnych ról

⁸⁸ Artykuł 10 UNCAT.

⁸⁹ Artykuł 13 CRPD; Reguła 12 reguł pekińskich; zob. także Wytyczne w sprawie wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących dzieci będących ofiarami i świadkami przestępstw, Rezolucja Rady Gospodarczej i Społecznej 2005/20, 22 lipca 2005 r.

i wyzwiań, a także ułatwia zewnętrzne monitorowanie lub ocenę w przypadku pojawienia się skarg.

160. Wykorzystanie technologii podczas szkoleń może pomóc poprawić jakość przyszłych przesłuchań i wygenerować cenne dane do dalszych badań. Obejmuje to używanie sprzętu audiowizualnego do nagrywania sesji szkoleniowych i wykorzystywanie nagranych elektronicznie przesłuchań jako przykładów do sesji opartych na scenariuszach.
161. Należy zachęcać do współpracy w zakresie szkoleń między organami ścigania, personelem wojskowym i wywiadowczym, organami nadzoru, środowiskiem akademickim i partnerami międzynarodowymi. Badacze akademicy i niezależni powinni być motywowani do upubliczniania i udostępniania stosownych badań.
162. Programy szkoleniowe powinny być regularnie aktualizowane w celu odzwierciedlenia ewolucji międzynarodowych standardów praw człowieka i badań naukowych. Regularne wykorzystywanie rozwijających się badań i technik zweryfikowanych w praktyce może także wzbogacić programy szkoleniowe⁹⁰.

Ustawiczne doskonalenie zawodowe

163. Wiedza i umiejętności w zakresie przeprowadzania przesłuchań muszą być utrzymywane w dłuższej perspektywie czasowej. Włączenie skutecznych przesłuchań do programów ustawicznego doskonalenia zawodowego pomoże zapewnić instytucjonalne zaangażowanie w etyczne i skuteczne prowadzenie przesłuchań.
164. Zasadnicze elementy ustawicznego doskonalenia zawodowego obejmują zaangażowanie ze strony kierownictwa, regularne szkolenia i szkolenia odświeżające w celu udoskonalenia technik, poprawienia błędów i przedstawienia osobom prowadzącym przesłuchania najnowszych istotnych badań.
165. Programy ustawicznego doskonalenia zawodowego powinny umożliwiać agencjom, a w szczególności przełożonym, lepsze monitorowanie i mierzenie wyników przesłuchań, określanie dalszych potrzeb szkoleniowych, lepsze wykorzystanie rozwijającej się technologii i aktualizowanie wiedzy badawczej.

---

⁹⁰ Artykuł 11 UNCAT.

◀ Zasada 5 ▶

Odpowiedzialność

Skuteczne prowadzenie przesłuchania wymaga przejrzystych i odpowiedzialnych instytucji.

Procedury instytucjonalne i przegląd

166. Standardowe procedury operacyjne, kodeksy postępowania lub inne dyrektywy instytucjonalne organów władz przyczyniają się do opracowywania skutecznych praktyk prowadzenia przesłuchań i napędzają zmiany w kulturze instytucjonalnej.
167. Zgodnie z art. 11 konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur władze są zobowiązane do prowadzenia systematycznego, dokładnego i szerokiego przeglądu istniejących zasad, instrukcji, metod i praktyk związanych z przesłuchaniami⁹¹. W oparciu o tę ocenę organy prowadzące postępowania przygotowawcze powinny przyjąć i udostępnić standardowe procedury operacyjne, polityki i kodeksy postępowania w celu ustanowienia możliwych do wyegzekwowania standardów dla agentów prowadzących przesłuchania. Takie normy muszą być spójne z uznanymi międzynarodowymi standardami postępowania dla pracowników organów ścigania i innych funkcjonariuszy odpowiedzialnych za przesłuchania.
168. Podczas regularnych przeglądów przeprowadzanych przez organy władzy należy również oceniać poziom zasobów finansowych zainwestowanych w przesłuchania, w tym odpowiednie wykorzystanie technologii. Regularne przeglądy mogą pomóc w zagwarantowaniu, że uzgodnione na szczeblu krajowym standardy są stosowane i przestrzegane, przy wsparciu cyklu doskonalenia.
169. W przeglądach można z powodzeniem wykorzystywać wiedzę i pomoc niezależnych badaczy, wykwalifikowanych praktyków i organizacji z doświadczeniem, zaangażowanych w przeprowadzanie skutecznych przesłuchań.
170. Przejrzystość i odpowiedzialność powinny obowiązywać na każdym szczeblu władzy, w tym na poziomie indywidualnym, nadzorczym i organizacyjnym.

⁹¹ Artykuł 11 UNCAT; A/31/31, zob. także A/HRC/RES/31/31, pkt 11–12; A/HRC/RES/46/15, pkt 10.

171. Przejrzystość ma kluczowe znaczenie dla utrzymania zaufania publicznego do uczciwości instytucji i ogólnego sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Organy powinny udostępnić swoje wewnętrzne zasady i procedury związane z przesłuchaniami.
172. Prawo dostępu do informacji musi być zagwarantowane osobom przesłuchiwanym, ich rodzinom, prawnikom i innym dostawcom usług prawnych, a także mechanizmom nadzoru⁹².
173. Wszystkie dane osobowe zebrane podczas przesłuchania muszą być chronione przed niewłaściwym wykorzystaniem z należytym uwzględnieniem zasad poufności i prywatności, a także przepisów i regulacji dotyczących ochrony danych⁹³.

Skuteczne prowadzenie rejestrów

174. Skuteczne rejestrowanie informacji jest warunkiem wstępnym przejrzystości i odpowiedzialności. Właściwe prowadzenie dokumentacji może również wspomagać wczesną identyfikację ryzyka, planowanie wyników, alokację zasobów, procesy audytu i badania.
175. Za każdym razem, gdy ktoś zostaje zatrzymany, indywidualna dokumentacja dotycząca pozbawienia wolności, najlepiej w formie elektronicznej, musi zostać utworzona tak szybko, jak to możliwe⁹⁴.
176. Należy sporządzić dokładny zapis wszystkich przesłuchań, najlepiej z wykorzystaniem technologii audiowizualnej. Chociaż wprowadzenie nagrywania audiowizualnego może wymagać stopniowego wdrażania, istnieją wymierne korzyści i oszczędności związane z posiadaniem wiarygodnych zapisów.
177. Nagrania audiowizualne ułatwią zbadanie wszelkich zarzutów dotyczących złego traktowania podczas przesłuchania. Leży to w interesie zarówno osób, które twierdzą, że były źle traktowane, jak i osób prowadzących przesłuchania, którym złe traktowanie się zarzuca.

Zapobieganie i raportowanie

178. Poszanowanie zasad skutecznego prowadzenia przesłuchań i związanych z tym gwarancji oraz zobowiązanie do ich stosowania powinno być odzwierciedlone w wewnętrznych przepisach, kodeksach postępowania i ocenach wyników odpowiednich organów.
179. Wszystkie agencje przeprowadzające przesłuchania powinny mieć samoregulujące się wewnętrzne jednostki ds. skarg i postępowań przygotowawczych, w których to jednostkach obowiązują jasne wewnętrzne łańcuchy dowodzenia, bezstronne raportowanie, ochrona przed represjami i szczegółowe procedury korygowania oraz

⁹² Artykuł 18 konwencji w sprawie wymuszonych zaginięć; art. 20 Protokołu fakultatywnego do konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur (OPCAT), A/RES/57/199, 18 grudnia 2002 r.

⁹³ Artykuł 20 konwencji w sprawie wymuszonych zaginięć; art. 21 OPCAT.

⁹⁴ Artykuł 17 ust. 3 konwencji w sprawie wymuszonych zaginięć; zasada 12 zbioru zasad; zob. także zasada 9 lit. c) wytycznych z Luandy; ETPC, *Doyle przeciwko Irlandii*, paragraf 99.

- dyscyplinowania wszelkich popełnionych nadużyć lub naruszeń bądź procedury przekazywania takich działań do zbadania w postępowaniach przygotowawczych⁹⁵.
180. Nieprzestrzeganie wewnętrznych zasad dotyczących prowadzenia przesłuchań powinno wywołać odpowiednią reakcję instytucjonalną – od ponownego przeszkolenia po podjęcie działań dyscyplinarnych. Poważne naruszenia zobowiązań prawnych, takich jak bezwzględny zakaz tortur i złego traktowania, muszą prowadzić do wszczęcia postępowania karnego i nałożenia sankcji⁹⁶. Każde naruszenie dyscypliny lub dobrego zachowania powinno być traktowane bezstronnie i proporcjonalnie zgodnie z prawem międzynarodowym i standardami sprawiedliwości proceduralnej.
  181. Funkcjonariusze publiczni nigdy nie mogą ignorować niezgodnych z prawem zachowań – niezależnie od rangi, stopnia lub roli danej osoby – gdziekolwiek mają one miejsce i w jakimkolwiek kontekście.
  182. Przełożeni muszą oceniać, podejmować pozytywne działania, zgłaszać lub w inny sposób odpowiednio eskalować wszelkie zgłoszenia dotyczące nieprofesjonalnego zachowania lub niewłaściwego postępowania osoby, za którą są odpowiedzialni⁹⁷.
  183. Obowiązek zgłaszania tortur i złego traktowania powinien być egzekwowany i chroniony. Jeśli funkcjonariusz uważa, że nie może bezpośrednio zadać współpracownikowi pytania lub zakwestionować go, powinien zgłosić swoje obawy za pośrednictwem bezpośredniego przełożonego, mechanizmu sprawozdawczego agencji lub innych odpowiednich kanałów, w tym mechanizmów nadzoru. Obowiązek zgłaszania powinien także obowiązywać, jeśli funkcjonariusz odnosi wrażenie, że jego obawy nie spotkały się z odpowiednią reakcją.
  184. Każda osoba zgłaszająca naruszenie, taka jak „sygnalista”, powinna mieć zapewnioną odpowiednią ochronę przed wszelkimi formami odwetu lub negatywnego traktowania.
  185. Inni specjaliści wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, tacy jak prawnicy, prokuratorzy i sędziowie, którzy widzą lub podejrzewają niewłaściwe postępowanie związane z przesłuchaniem bądź słyszą o takim postępowaniu, również mają obowiązek zwrócić na nie uwagę agencji za pośrednictwem odpowiednich kanałów lub zgłosić je innym odpowiednim organom.
  186. Osoby zawodowo zajmujące się sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych odgrywają ważną rolę w zapobieganiu torturom i innemu złemu traktowaniu oraz w ulepszaniu praktyk przesłuchań. Obejmuje to w szczególności obowiązek wykluczenia z postępowania sądowego wszelkich dowodów uzyskanych przy użyciu tortur, innego złego traktowania, uchybień proceduralnych lub jakiegokolwiek formy metod przymusu.
  187. Nadmierne poleganie na zeznaniach w postępowaniu sądowym stanowi niewłaściwą zachętę dla osób przesłuchujących do postrzegania zeznań jako jedyne celu przesłuchania i dlatego należy tego unikać.

⁹⁵ Zob. np. zasada 33, zbiór zasad; zasada 37 wytycznych z Luandy; CPT/Inf (2018)4, 27. sprawozdanie ogólne CPT, grudzień 2017 r., s. 25–31; CPT/Inf (2019)9, 28. sprawozdanie ogólne CPT, kwiecień 2019 r.

⁹⁶ Artykuły 6–8 UNCAT.

⁹⁷ Zob. np. CPT/Inf (2018)4, 27. sprawozdanie ogólne CPT, grudzień 2017 r., pkt 70.

Nadzór zewnętrzny i niezależne monitorowanie

188. Zewnętrzne organy nadzoru – takie jak krajowe instytucje praw człowieka, Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, organy sądowe lub wyspecjalizowane organizacje nadzorcze – powinny mieć dostęp do każdego ośrodka, w którym zatrzymana osoba jest przesłuchiwana, oraz do informacji na temat osób w nim przetrzymywanych.
189. Zewnętrzne organy monitorujące powinny mieć możliwość utrzymywania poufnych kontaktów z osobami zatrzymanymi. Osoby skarżące się na złe traktowanie lub naruszenia popełnione przez funkcjonariuszy państwowych muszą mieć prawo do swobodnego i w pełni poufnego komunikowania się z niezależnymi organami monitorującymi, bez obawy przed represjami, z zastrzeżeniem rozsądnych warunków zapewniających bezpieczeństwo i porządek.
190. Zgodnie z zasadami paryskimi dotyczącymi krajowych instytucji praw człowieka⁹⁸ zewnętrzne organy monitorujące powinny być niezależne i dysponować odpowiednimi zasobami w celu przeprowadzenia dokładnej, szybkiej, bezstronnej i uczciwej analizy funkcjonowania miejsc, w których przeprowadzane są przesłuchania osób, oraz w celu zapewnienia poszanowania praw i godności osób.
191. Państwa-strony Protokołu fakultatywnego do konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur muszą upoważnić krajowe mechanizmy prewencji do przeprowadzania niezapowiedzianych wizyt w miejscach zatrzymań. Powinny one mieć dostęp do informacji i akt, a także prawo do przeprowadzania przesłuchań na osobności z osobami pozbawionymi wolności, a także z personelem⁹⁹.
192. Państwa powinny ustanowić systemy i procesy umożliwiające zewnętrznym organom monitorującym przedstawianie zaleceń dotyczących wszelkich reform niezbędnych do poprawy skuteczności przesłuchań i gwarancji prawnych. Władze powinny zobowiązać się do dialogu z organami zewnętrznymi na temat ich ustaleń i zaleceń.
193. Organizacje społeczeństwa obywatelskiego mogą również odgrywać kluczową rolę w niezależnym nadzorze i monitorowaniu. Władze powinny z zadowoleniem przyjąć ich udział i należyście rozważyć wszelkie raporty sporządzone przez nie w wyniku monitorowania miejsc, w których osoby są pozbawiane wolności i przeprowadzane są przesłuchania; obejmuje to przesłuchania świadków i ofiar.

Skargi i postępowania przygotowawcze

194. Wszystkie osoby przesłuchiwane mają prawo do złożenia skargi na złe traktowanie, w tym odmowę praw lub gwarancji. Skargi takie muszą być niezwłocznie, dokładnie i bezstronnie rozpatrywane przez właściwe wyznaczone kanały¹⁰⁰.
195. Dostęp do mechanizmów rozpatrywania skarg musi być łatwy, bezpośredni, bezpłatny i poufny. Należy przedsięwziąć odpowiednie środki w celu zagwarantowania, że mechanizmy rozpatrywania skarg są dostępne dla wszystkich, w szczególności dla osób

⁹⁸ Zasady dotyczące statusu krajowych instytucji praw człowieka (zasady paryskie), A/RES/48/134, 20 grudnia 1993 r.

⁹⁹ Artykuły 19–20 OPCAT.

¹⁰⁰ Artykuły 12–13 UNCAT.

znajdujących się w sytuacji zwiększonej podatności na zagrożenia. Skarżący powinni otrzymać jasne wytyczne dotyczące procesów składania skarg, mechanizmów odwoławczych i wyników¹⁰¹.

196. Wszystkie skargi powinny być rejestrowane, niezależnie od tego, kiedy zostały złożone. Takie skargi powinny być częścią oficjalnego protokołu. W przypadku złożenia skargi przez przesłuchiwanego lub w jego imieniu w trakcie przesłuchania nagrywanie może pociągać za sobą tymczasowe zawieszenie przesłuchania.
197. W przypadku gdy osoba prowadząca przesłuchanie ma uzasadnione podstawy, aby sądzić, że osoba przesłuchiwana była źle traktowana lub odmówiono jej przysługujących jej praw przed przesłuchaniem, powinna poinformować o tym odpowiedniego funkcjonariusza lub odpowiedni organ, który jest następnie odpowiedzialny za rozpatrzenie takich zarzutów.
198. Ilekroć istnieją podstawy, by sądzić, że doszło do aktu tortur, nawet w przypadku braku skargi, należy przeprowadzić dokładne, szybkie i bezstronne dochodzenie, zgodnie z art. 12 konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur¹⁰².
199. W przypadku poważnych zarzutów, w tym tortur, skargi powinny być badane przez niezależny podmiot. Państwa powinny ustanowić zewnętrzne mechanizmy postępowań przygotowawczych i skarg, które są operacyjnie i finansowo niezależne zarówno od organów ścigania, jak i prokuratury lub jakichkolwiek innych agencji odpowiedzialnych za osoby pozbawione wolności. Aby takie mechanizmy były skuteczne i niezależne, powinny obejmować odpowiednie uprawnienia dochodzeniowe, wsparcie polityczne, zasoby ludzkie i finansowe oraz kompetencje do wydawania zaleceń i zarządzania działaniami następczymi.
200. Wszyscy skarżący powinni być chronieni przed wszelkimi negatywnymi reperkusjami i represjami wynikającymi ze złożenia skargi¹⁰³.

Zadośćuczynienie i odszkodowanie

201. Zadośćuczynienie dla ofiar tortur lub innego złego traktowania jest prawem człowieka, które promuje odpowiedzialność i przywrócenie godności. Zadośćuczynienie sygnalizuje zdecydowany sprzeciw wobec naruszenia istniejących zobowiązań i musi obejmować połączenie restytucji, odszkodowania, rehabilitacji, zadośćuczynienia i gwarancji niepowtórzenia. Środki zaradcze powinny być proporcjonalne do wyrządzonej szkody¹⁰⁴.

¹⁰¹ Zob. np. zasada 37 wytycznych z Luandy; CPT/Inf (2018)4, 27. sprawozdanie ogólne CPT, grudzień 2017 r., s. 25–31.

¹⁰² Artykuł 12 UNCAT.

¹⁰³ Artykuł 13 UNCAT.

¹⁰⁴ Artykuł 14 UNCAT; zob. A/RES/60/147, Podstawowe zasady i wytyczne dotyczące prawa do zadośćuczynienia i odszkodowania dla ofiar rażących naruszeń międzynarodowego prawa człowieka i poważnych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego, 16 grudnia 2005 r.

202. Dostęp do środków zaradczych w przypadku tortur lub innego złego traktowania nie może być uzależniony od identyfikacji, postępowania przygotowawczego lub ścigania sprawcy; konieczne jest jedynie ustalenie popełnienia takiego czynu¹⁰⁵.
203. Wykluczenie dowodów uzyskanych w wyniku tortur lub innego złego traktowania jest prawem osoby przesłuchiwanej i stanowi skuteczny środek zaradczy przeciwko niewłaściwemu postępowaniu osób prowadzących przesłuchanie¹⁰⁶.

---

¹⁰⁵ Artykuł 14 UNCAT; CAT/C/GC/3, Komitet przeciwko Torturom, Komentarz ogólny nr 3 (2012), Wdrażanie artykułu 14 przez Państwa-Strony, 13 grudnia 2012 r., pkt 3.

¹⁰⁶ A/HRC/30/37, Podstawowe zasady i wytyczne Organizacji Narodów Zjednoczonych w sprawie środków odwoławczych i procedur dotyczących prawa każdej osoby pozbawionej wolności do wszczęcia postępowania przed sądem, Raport Grupy Roboczej ds. arbitralnych zatrzymań, 6 lipca 2015 r.

◀ Zasada 6

Wdrażanie

Wdrożenie skutecznego prowadzenia przesłuchania wymaga solidnych środków krajowych.

204. Aby wdrożyć te zasady, państwa powinny przyjąć i opracować odpowiednie ramy prawne, polityczne, regulacyjne i instytucjonalne oraz zapewnić nadzór sądowy nad organami przeprowadzającymi przesłuchania. Będzie to wymagało trwałych i skoordynowanych działań odpowiednich podmiotów na szczeblu krajowym.
205. Wprowadzając solidne środki krajowe, organy władzy wykazują się determinacją i długoterminowym zaangażowaniem w:
  - a. wyeliminowanie złego traktowania w całym procesie przesłuchań i zapewnienie zgodności z międzynarodowymi standardami praw człowieka
  - b. zapewnienie odpowiedniego i wystarczającego szkolenia w zakresie przesłuchań dla wszystkich właściwych organów
  - c. ułatwianie współpracy między ekspertami, praktykami i decydentami w zakresie opracowywania odpowiednich i skutecznych strategii i praktyk prowadzenia przesłuchań
  - d. propagowanie nadzoru i odpowiedzialności w odniesieniu do przesłuchań, zwalczanie korupcji instytucjonalnej i kultury bezkarności
  - e. usprawnienie funkcjonowania systemu sądownictwa karnego i sprawowania wymiaru sprawiedliwości.
206. Zobowiązanie to dotyczy nie tylko poprawy polityki i praktyki w celu zapobiegania wszelkim formom tortur i innego złego traktowania oraz utrzymania praworządności, lecz także wprowadzenia najskuteczniejszych metod poprawy bezpieczeństwa publicznego w świetle międzynarodowych standardów.

Krajowe ramy prawne

207. Państwa powinny systematycznie dokonywać przeglądu swoich ram prawnych, a także uchylać i publikować ustawy, dekryty i dokumenty programowe, które regulują traktowanie osób przesłuchiowanych, w tym sposób przeprowadzania procesu przesłuchania. Takie ustawodawstwo i procedury muszą być w pełni zgodne

- z istniejącymi zobowiązaniami prawnymi wynikającymi z prawa międzynarodowego, w szczególności z bezwzględnym zakazem tortur i innych form złego traktowania¹⁰⁷.
208. Gwarancje związane ze skutecznym przesłuchiowaniem powinny być również zapisane w prawie i przepisach, a także obejmować co najmniej natychmiastowe powiadomienie rodzin, dostęp do badań lekarskich i dostęp do adwokata. W związku z tym państwo musi zwiększyć dostęp do pomocy prawnej i obrony wspomaganej przez państwo, dostępnej przed przesłuchaniami i w ich trakcie¹⁰⁸.
209. Odpowiednia kryminalizacja tortur i innego złego traktowania ma kluczowe znaczenie dla ułatwienia prowadzenia skutecznych przesłuchań. Żadne wyjątkowe okoliczności nie mogą być powoływane jako uzasadnienie tortur lub innego złego traktowania¹⁰⁹.
210. Ramy prawne powinny gwarantować, że każde przyznanie się do winy lub inne oświadczenie uzyskane w wyniku tortur lub innej formy przymusu nie ma wartości dowodowej, z wyjątkiem zeznań złożonych przeciwko podejrzanym o popełnienie takich nadużyć i w celu poświadczenia faktu złożenia oświadczenia. Przepisy krajowe muszą zapewniać, aby osoby odpowiedzialne za przymus i nadużycia zostały pociągnięte do odpowiedzialności¹¹⁰.

Kultura instytucjonalna i zdolności instytucjonalne

211. Kierownicy instytucji powinni działać jako rzecznicy skutecznych przesłuchań, komunikując jasne i trwałe zaangażowanie w pozytywne zmiany. Zmiana kultury instytucjonalnej w odniesieniu do przeprowadzania przesłuchań wymaga solidnego zarządzania i starannego planowania.
212. Instytucje powinny dopilnować, aby wszystkie zmiany w krajowych ramach prawnych i politycznych związanych z przeprowadzaniem przesłuchań były uwzględniane w zasadach i procedurach instytucjonalnych oraz szeroko komunikowane wśród ich personelu. Personel bezpośrednio zaangażowany w prowadzenie przesłuchań powinien otrzymać wskazówki dotyczące praktycznych następstw wszelkich nowych wymogów prawnych i politycznych.
213. Znacząca i trwała zmiana w praktyce prowadzenia przesłuchań wymaga od państw zainwestowania odpowiednich zasobów ludzkich i finansowych w perspektywie krótko-, średnio- i długoterminowej. Zapewni to wzmocnienie potencjału i zdolności, w szczególności dzięki specjalistycznym szkoleniom i dostępowi do urządzeń rejestrujących.
214. Należy przedsięwziąć środki w celu zapewnienia, aby wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych i inne organy śledcze działały zgodnie z krajowymi i międzynarodowymi zobowiązaniami, a ich funkcjonowanie było przejrzyste i odpowiedzialne oraz podlegało kontroli sądowej i publicznej.

¹⁰⁷ Artykuł 11 UNCAT; A/HRC/RES/31/31, pkt 11; A/HRC/RES/46/15, pkt 10.

¹⁰⁸ A/HRC/RES/31/31, pkt 4–9; A/HRC/RES/46/15, pkt 5.

¹⁰⁹ Artykuły 4–6 UNCAT.

¹¹⁰ Artykuł 15 UNCAT; A/HRC/RES/31/31, pkt 13; A/HRC/RES/46/15, pkt 22; A/HRC/25/60, pkt 68; A/71/298/, pkt 100 (przypis 3).

215. Zdolności instytucjonalne organów ścigania i innych organów gromadzących informacje mogą zostać wzmocnione dzięki stałym konstruktywnym relacjom z innymi agencjami, badaczami i społecznością akademicką. Taka współpraca, która może wykraczać poza granice kraju, może dostarczyć przydatnych analiz i informacji, które przyczynią się do poprawy praktyk prowadzenia przesłuchań.

Organy sądowe

216. Niezależność sądownictwa i prokuratury powinna być zagwarantowana i chroniona, aby umożliwić im odgrywanie aktywnej roli we wdrażaniu zasad skutecznych przesłuchań¹¹¹. Dotyczy to również profesjonalnej i naukowej niezależności usług kryminalistycznych i innych powiązanych usług.
217. Wdrażając podstawowe gwarancje, takie jak prawo do rzetelnego procesu sądowego, organy sądowe muszą zapewnić ciągłe przestrzeganie praw osób przesłuchiowanych. Wymaga to od nich sprawdzenia zarówno sposobu prowadzenia przesłuchania, jak i korzystania przez podejrzanego z gwarancji prawnych i proceduralnych, w tym dostępu do adwokata i członka personelu medycznego.
218. Organy sądowe powinny wyeliminować zachęty dla organów śledczych motywujące do uzyskiwania przyznania się do winy w jakikolwiek sposób i zamiast tego propagować stosowanie etycznych i naukowo sprawdzonych metod.
219. Organy sądowe muszą dopilnować, aby w każdym postępowaniu dopuszczalne były wyłącznie dowody uzyskane zgodnie z prawem, i być czujne na wszelkie oznaki, że zeznania mogły zostać złożone pod przymusem lub w wyniku niewłaściwego traktowania. Zeznania złożone w wyniku tortur lub innego złego traktowania lub przymusu muszą zostać wyłączone z wszelkich postępowań sądowych, zgodnie z zasadą wyłączenia¹¹².
220. Podejrzani i oskarżeni powinni być fizycznie doprowadzani przed organy sądowe w celu wyjaśnienia legalności ich zatrzymania, przy czym muszą oni mieć możliwość zakwestionowania tej legalności. W każdym przypadku, gdy istnieją podstawy, aby sądzić, że osoba postawiona przed sądem mogła paść ofiarą złego traktowania, organy prokuratorskie i sądowe muszą przeprowadzić postępowanie przygotowawcze z urzędu¹¹³. Powinny oni zażądać przeprowadzenia sądowego badania lekarskiego nawet w przypadku braku wyraźnego zarzutu lub skargi.
221. Wreszcie, organy sądowe muszą poczynić wszelkie niezbędne kroki w celu zapewnienia, aby osoby odpowiedzialne za tortury lub złe traktowanie zostały postawione przed sądem i poddane odpowiednim sankcjom¹¹⁴.

¹¹¹ Zob. np. A/HRC/13/L.19, rezolucja Rady Praw Człowieka z dnia 23 marca 2010 r. Zob. także art. 14 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych.

¹¹² Artykuł 15 UNCAT; zob. także A/HRC/25/60, pkt 66, 82.

¹¹³ Artykuł 12 UNCAT; zob. także CPT/Inf (2002)15-part, Developments concerning CPT standards in respect of police custody, 2002 r., pkt 45.

¹¹⁴ Zob. np. Wytyczne ONZ w sprawie roli prokuratorów, Reguła 16, VIII Kongres ONZ w sprawie Zapobiegania Przemocy i Postępowania ze Sprawcami Przemocy, Hawana, Kuba, 1990 r., Reguła 16, oraz Standardy odpowiedzialności zawodowej i oświadczenie o podstawowych obowiązkach i prawach prokuratorów przyjęte przez Międzynarodowe Stowarzyszenie Prokuratorów dwudziestego trzeciego kwietnia 1999 r., Reguła 4.3 lit. f).

Rozpowszechnianie

222. Państwa powinny rozpowszechniać zasady wśród wszystkich właściwych organów władzy wykonawczej, ustawodawczej i sędziowskiej, w szczególności organów ścigania i innych organów gromadzących informacje.
223. Rozpowszechnianie we współpracy z organami nadzoru, organizacjami społeczeństwa obywatelskiego i ogółem społeczeństwa zbuduje zaufanie obywateli do organów prowadzących postępowania przygotowawcze.
224. Państwa powinny gromadzić informacje na temat środków podejmowanych przez odpowiednie organy w zakresie wdrażania Zasad skutecznego prowadzenia przesłuchań na potrzeby postępowań przygotowawczych i gromadzenia informacji oraz powinny informować o rozwoju sytuacji odpowiednie organy międzynarodowe i regionalne.

Zasady skutecznego prowadzenia przesłuchań na potrzeby postępowań przygotowawczych i gromadzenia informacji

Zasada 1 Podstawy

Skuteczne prowadzenie przesłuchania opiera się na nauce, prawie i etyce.

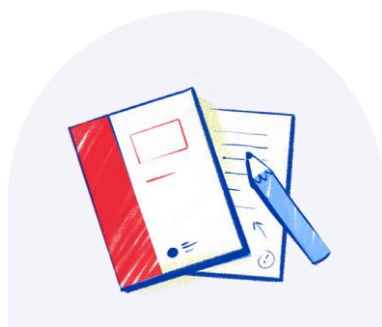
Zasada 2 Praktyka

Skuteczne prowadzenie przesłuchania to kompleksowy proces gromadzenia dokładnych i wiarygodnych informacji przy jednoczesnym wdrażaniu się w sytuacjach podatności na powiązanych gwarancji prawnych.

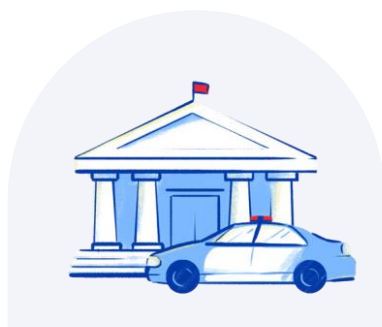

Zasada 3 Podatność na zagrożenia

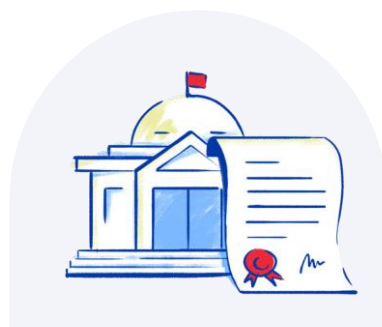
Skuteczne prowadzenie przesłuchania wymaga zidentyfikowania i zaspokojenia potrzeb osób przesłuchiwanym znajdujących się w sytuacjach podatności na zagrożenia.

Zasada 4 Szkolenia

Zasada 5 Odpowiedzialność

Zasada 6 Wdrażanie

Skuteczne prowadzenie przesłuchania to profesjonalne przedsięwzięcie, które wymaga specjalistycznego szkolenia.

Skuteczne prowadzenie przesłuchania wymaga przejrzystych i odpowiedzialnych instytucji.

Wdrożenie skutecznego prowadzenia przesłuchania wymaga solidnych środków krajowych.

„Niniejsze zasady prowadzenia przesłuchań oparto na wnikliwych badaniach naukowych oraz doświadczeniach w zakresie prowadzenia postępowań przygotowawczych zdobywanych przez dziesięciolecia. Służą one poprawie skuteczności i dokładności gromadzenia dowodów oraz zapobieganiu pomyłkom sądowym wynikającym ze stosowania tortur i przymusowego przyznania się do winy. Ich celem jest ochrona podstawowych praw osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa, ofiar oraz świadków, a także zwiększenie zaufania obywateli do organów ścigania.”

Juan E. Méndez,

*Współprzewodniczący Komitetu Sterującego
Ekspertów, były specjalny sprawozdawca ONZ
ds. tortur.*

Zasady skutecznego prowadzenia przesłuchań na potrzeby postępowań przygotowawczych i gromadzenia informacji

Zasada 1 – Podstawy

Skuteczne prowadzenie przesłuchania opiera się na nauce, prawie i etyce.

Zasada 2 – Praktyka

Skuteczne prowadzenie przesłuchania to kompleksowy proces gromadzenia dokładnych i wiarygodnych informacji przy jednoczesnym wdrażaniu powiązanych gwarancji prawnych.

Zasada 3 – Podatność na zagrożenia

Skuteczne prowadzenie przesłuchania wymaga zidentyfikowania i zaspokojenia potrzeb osób przesłuchiwanym znajdujących się w sytuacjach podatności na zagrożenia.

Zasada 4 – Szkolenia

Skuteczne prowadzenie przesłuchania to profesjonalne przedsięwzięcie, które wymaga specjalistycznego szkolenia.

Zasada 5 – Odpowiedzialność

Skuteczne prowadzenie przesłuchania wymaga przejrzystych

i odpowiedzialnych instytucji.

Zasada 6 – Wdrażanie

Wdrożenie skutecznego prowadzenia przesłuchania wymaga solidnych środków krajowych.